

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет управління
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

**СХИЛЬНІСТЬ ДО КОНФОРМІЗМУ ТА ОСОБЛИВОСТІ
СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ»**

Спеціальність: 053 Психологія
Освітня програма: Психологія

ВИКОНАВ:

студент групи ПС22-3
Сальков Всеволод Вячеславович

КЕРІВНИК:

професор кафедри психології
доктор політичних наук, професор
Агарков Олег Анатолійович

РЕЦЕНЗЕНТ:

*науковий ступінь, вчене звання, посада
Прізвище, ім'я, по-батькові*

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ:

Завідувач кафедри психології
кандидат психологічних наук, доцент
Склянська Ольга Вадимівна

м. Дніпро

АНОТАЦІЯ

Сальков В.В. Схильність до конформізму та особливості соціальної взаємодії студентської молоді.

У роботі досліджено взаємозв'язок між соціальною тривожністю, страхом негативної оцінки та схильністю до конформізму у студентської молоді. Теоретично розкрито зміст соціальної взаємодії, конформізму як стратегії соціальної поведінки та роль зазначених емоційно-когнітивних чинників у її формуванні.

На вибірці 30 студентів закладів вищої освіти проведено психодіагностичне дослідження за шкалами SIAS, BFNE та фактором Q2 опитувальника 16PF Р. Кеттелла; здійснено самостійну адаптацію україномовних версій SIAS і BFNE із підтвердженням їх внутрішньої узгодженості. Кореляційний аналіз частково підтвердив гіпотезу: значущий прямий зв'язок зі схильністю до конформізму виявив страх негативної оцінки, тоді як прямий зв'язок між загальним рівнем соціальної тривожності та конформізмом на досліджуваній вибірці не зафіксовано.

Ключові слова: соціальна взаємодія, конформізм, соціальна тривожність, страх негативної оцінки, студентська молодь, кореляційний аналіз, психодіагностика.

ЗМІСТ

ВСТУП.....

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФОРМІЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
СТУДЕНТІВ.....**

1.1. Соціальна взаємодія студентської молоді: сутність, структура
та стратегії поведінки.....

1.2. Конформізм як феномен соціально-психологічної адаптації
особистості студента.....

1.3. Соціальна тривожність та страх негативної оцінки як
детермінанти конформної поведінки студентської молоді.....

Висновки до першого розділу.....

**РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
КОНФОРМІЗМУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
СТУДЕНТІВ.....**

2.1. Організація, методи та методики дослідження.....

2.2. Аналіз результатів дослідження.....

2.3. Психологічні засади профілактики надмірної конформності та
конструктивної соціальної взаємодії студентів.....

Висновки до другого розділу.....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 7

ДОДАТКИ..... 4

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується інтенсифікацією соціальних взаємодій, ускладненням комунікативного простору та підвищенням вимог до соціально-психологічної компетентності особистості [4]. У цих умовах студентська молодь, яка перебуває на етапі активного становлення професійної та особистісної ідентичності, опиняється під значним соціальним тиском, що супроводжується підвищеною чутливістю до оцінювання з боку оточуючих та необхідністю постійного вибору стратегій поведінки в різноманітних соціальних ситуаціях.

Соціальна тривожність та страх негативної оцінки належать до тих психологічних феноменів, що в останні десятиліття привертають все більшу увагу як теоретиків, так і практиків психології. Світова статистика свідчить про стійке зростання поширеності соціально-тривожних розладів серед молоді [3], що актуалізує потребу у поглибленому вивченні психологічних механізмів, які пов'язують емоційно-когнітивні переживання особистості з конкретними поведінковими виборами в соціальному середовищі. Серед таких поведінкових виборів особливе місце посідає конформізм — стратегія, що, з одного боку, забезпечує соціальну адаптацію та інтеграцію в групу, а з іншого — може свідчити про дефіцит особистісних ресурсів для автономного функціонування.

Незважаючи на наявність значного теоретичного доробку щодо кожного з цих феноменів окремо, питання їхньої взаємодії в умовах студентського середовища залишається недостатньо дослідженим, особливо в українському науковому контексті. Зокрема, відкритим залишається питання про характер та відносну вираженість зв'язку емоційного (соціальної тривожності) та когнітивного (страху негативної оцінки) компонентів соціально-тривожних переживань зі схильністю до конформної поведінки у студентській молоді. Крім того, відсутність офіційно затверджених україномовних версій

провідних діагностичних шкал у цій галузі створює додатковий запит на адаптацію відповідного інструментарію. Вищезазначене зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Об'єкт дослідження — соціальна взаємодія студентської молоді.

Предмет дослідження — схильність до конформізму та особливості соціальної взаємодії студентської молоді.

Метою дослідження є встановлення характеру взаємозв'язку між рівнем соціальної тривожності, страхом негативної оцінки та схильністю до конформізму у студентської молоді.

Гіпотеза дослідження: соціальна тривожність та страх негативної оцінки як емоційний і когнітивний компоненти соціально-тривожних переживань мають прямий кореляційний зв'язок зі схильністю до конформізму у студентської молоді, виступаючи її психологічними детермінантами.

Завдання дослідження. Згідно з метою та гіпотезою дослідження було поставлено такі завдання:

1. Розкрити сутність, структуру та стратегії соціальної взаємодії студентської молоді на основі теоретичного аналізу наукової літератури.
2. Охарактеризувати конформізм як феномен соціально-психологічної адаптації особистості студента.
3. Обґрунтувати роль соціальної тривожності та страху негативної оцінки як детермінантів конформної поведінки студентської молоді.
4. Організувати та провести емпіричне дослідження схильності до конформізму, соціальної тривожності та страху негативної оцінки у студентської молоді із застосуванням адаптованого україномовного діагностичного інструментарію.
5. Здійснити кількісний та кореляційний аналіз отриманих емпіричних даних щодо взаємозв'язку соціальної тривожності, страху негативної оцінки та схильності до конформізму у студентської молоді.

6. Розробити психологічні засади профілактики надмірної конформності та формування навичок конструктивної соціальної взаємодії студентів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс методів: теоретичні — аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження; емпіричні — психодіагностичне тестування з використанням стандартизованих опитувальників, дистанційне опитування за допомогою Google Forms; математико-статистичні — методи описової статистики, розрахунок коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха, кореляційний аналіз за К. Пірсоном; інтерпретаційні — кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх співвіднесення з теоретичними положеннями.

Методики дослідження: Шкала тривоги при соціальній взаємодії (Social Interaction Anxiety Scale, SIAS) Р. Маттіка та Дж. Кларк; Коротка шкала страху негативної оцінки (Brief Fear of Negative Evaluation Scale, BFNE) Д. Уотсона та Р. Френда у скороченій версії М. Лірі; фактор Q2 («Конформізм — Нонконформізм») багатофакторного особистісного опитувальника 16PF Р. Кеттелла (форма С).

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилось на базі Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро). У дослідженні взяли участь 30 студентів зазначеного закладу віком від 18 до 23 років, з яких 80% склали особи чоловічої статі та 20% — жіночої.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концепція "emerging adulthood" Дж. Арнетта про психологічні особливості студентського віку; теорія соціальної ідентичності Г. Тешфела і Дж. Тернера та теорія соціального наuczіння А. Бандури як концептуальні рамки розуміння соціальної взаємодії; класичні дослідження конформізму С. Аша, теорія нормативного й інформаційного впливу М. Дойча і Г. Джерарда, теорія соціального впливу Р. Чалдіні; когнітивно-поведінкова модель соціальної фобії Р. Рапі та Р. Хеймберга, модель соціальної тривожності Б. Шленкера і М. Лірі, біовалентна модель оцінювання Дж. Бейтса та співавторів;

соціометрична теорія самоповаги М. Лірі та Р. Баумайстера; факторно-аналітична теорія особистості Р. Кеттелла.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що сформульовані психологічні засади профілактики надмірної конформності та конструктивної соціальної взаємодії студентів.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про взаємозв'язок емоційно-когнітивних чинників (соціальної тривожності, страху негативної оцінки) із поведінковими стратегіями (конформізмом) у студентському віці.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що отримані результати уточнюють уявлення про роль емоційного та когнітивного компонентів соціальної тривожності у формуванні конформної поведінки студентів, що може бути враховано психологічними службами закладів вищої освіти при розробці програм психологічного супроводу. Матеріали дослідження також можуть бути використані у викладанні дисциплін «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія юнацького віку».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел — 56, та додатків — 3. Робота містить 4 таблиці та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФОРМІЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ

1.1. Соціальна взаємодія студентської молоді: сутність, структура та стратегії поведінки

Соціальна взаємодія є одним із фундаментальних понять соціальної психології, що охоплює широкий спектр процесів, через які індивіди взаємно впливають один на одного у спільному соціальному просторі. У найзагальнішому розумінні під соціальною взаємодією розуміють систему взаємозумовлених дій суб'єктів, спрямованих один на одного та таких, що породжують взаємний вплив на поведінку, стани і установки учасників [2, 26]. Це не просто сукупність окремих дій, а динамічний процес, у якому кожна реакція однієї сторони стає стимулом для іншої, формуючи складну мережу соціальних зв'язків і значень.

Класичне розуміння соціальної взаємодії закладалося ще в рамках символічного інтеракціонізму. Зокрема, Дж. Г. Мід розглядав взаємодію як процес, що здійснюється через обмін символами — жестами, мовою, значеннями, — у ході якого формується власне «Я» індивіда [37]. Особистість не є чимось заданим від початку, а конструюється у взаємодії з іншими людьми. Близьку позицію займав І. Гофман, який описував повсякденну взаємодію як «виставу», де кожен учасник управляє враженням, яке справляє на інших, добираючи відповідну «маску» залежно від ситуації [24]. Такий підхід акцентує увагу на стратегічному характері соціальної поведінки та її нерозривному зв'язку з самопрезентацією.

У сучасній соціальній психології взаємодія розглядається як багаторівневий феномен, що включає поведінковий, когнітивний та емоційний виміри [26, 39]. На поведінковому рівні вона виявляється у конкретних діях та реакціях учасників; на когнітивному — у взаємному сприйнятті, інтерпретації намірів та очікуваннях; на емоційному — у

переживаннях, які супроводжують контакт з іншими. Усі три виміри тісно переплетені: когнітивна оцінка ситуації визначає емоційний відгук, а емоційний стан, своєю чергою, впливає на поведінкові стратегії, що обираються індивідом.

Важливим контекстом для розуміння соціальної взаємодії є вікова специфіка. Юнацький вік, що охоплює приблизно період від 18 до 25 років, характеризується низкою психологічних особливостей, які суттєво визначають характер соціального функціонування особистості. Дж. Арнетт запропонував концепцію «дорослішання, що виникає» (emerging adulthood), згідно з якою цей період є якісно самостійним етапом розвитку, що не зводиться ні до підліткового, ні до зрілого дорослого віку [6]. Він вирізняється інтенсивним дослідженням ідентичності, нестабільністю соціального статусу та підвищеною чутливістю до зовнішніх оцінок. Становлення ідентичності, яке Е. Еріксон визначав як центральне завдання юнацького віку, безпосередньо пов'язане з якістю соціальної взаємодії [20]. Саме через взаємодію з однолітками, викладачами, значущими іншими юнак або дівчина відповідає на питання «хто я є?» і «яке місце я займаю серед інших?».

Студентський вік є специфічним підперіодом юності, що накладає на особистість додаткові вимоги. Студент одночасно опиняється у кількох нових соціальних системах — академічній групі, університеті, позанавчальних об'єднаннях, — що вимагає постійного налагодження та перебудови соціальних зв'язків. Дослідження підтверджують, що в цей час особливо загострюється потреба у приналежності — фундаментальний мотив людської поведінки, реалізація якого через взаємодію з іншими є необхідною умовою психологічного благополуччя [10]. Нездатність задовольнити цю потребу, відчуття соціальної ізоляції чи відкидання несуть значний негативний ефект для емоційного стану та соціальної активності молодого людини [52].

Соціальна поведінка індивіда у взаємодії з оточуючими рідко є спонтанною чи випадковою. Навіть у ситуаціях, що здаються буденними,

людина так чи інакше обирає певну лінію поведінки, спираючись на власні установки, досвід, оцінку ситуації та очікування щодо реакції інших. Сукупність таких відносно стійких способів реагування у соціальних ситуаціях прийнято позначати поняттям стратегій соціальної поведінки [1, 39]. На відміну від окремих тактик, які є ситуативними та гнучкими, стратегії відрізняються певною стійкістю і виявляються у схожих ситуаціях відносно послідовно. Водночас вони не є абсолютно фіксованими: під впливом соціального досвіду, зворотного зв'язку від оточуючих та змін у мотиваційній сфері особистості стратегії можуть переглядатися і трансформуватися.

Одним із найбільш опрацьованих у соціальній психології є підхід до стратегій поведінки крізь призму соціального впливу. Дослідження показують, що індивід у соціальній ситуації постійно перебуває під дією двох типів впливу: нормативного та інформаційного [19]. Нормативний вплив спонукає людину відповідати очікуванням групи задля отримання схвалення або уникнення відкидання. Інформаційний вплив діє через когнітивний канал: в умовах невизначеності індивід звертається до думки інших як до надійнішого джерела інформації про реальність. Обидва типи впливу формують відповідні стратегії поведінки — орієнтовану на групову норму або орієнтовану на когнітивне уточнення власної позиції.

З точки зору функцій, стратегії соціальної поведінки виконують кілька ключових завдань. По-перше, вони забезпечують адаптацію індивіда до соціального середовища, дозволяючи передбачати реакції інших і будувати відносно стабільні патерни взаємодії [6, 32]. По-друге, вони виконують захисну функцію, допомагаючи уникати ситуацій, що несуть загрозу самооцінці або соціальному статусу. По-третє, стратегії соціальної поведінки слугують інструментом самопрезентації — свідомого управління враженням, яке індивід справляє на оточуючих [24]. Остання функція є особливо релевантною для студентського середовища, де питання соціального образу та репутації набувають підвищеної значущості.

Класифікації стратегій соціальної поведінки є численними і визначаються тим, який критерій береться за основу. За критерієм спрямованості виділяють просоціальні стратегії, орієнтовані на кооперацію та підтримку, і антисоціальні, що включають конкуренцію, домінування або уникання [19, 26, 46]. За критерієм активності розрізняють стратегії наближення — коли індивід прагне до соціального контакту, і стратегії уникання — коли контакт сприймається як джерело загрози. Остання дихотомія є особливо важливою у контексті соціальної тривожності.

Серед детермінант, що визначають вибір стратегії соціальної поведінки, виділяють кілька рівнів чинників. На індивідуально-психологічному рівні суттєву роль відіграють самооцінка, рівень тривожності, самосвідомість та особистісні риси [18, 20]. Зокрема, встановлено, що особи з вищим рівнем публічної самосвідомості — тобто ті, хто більше зосереджений на тому, як виглядають в очах інших, — схильні до більш обережних і конформних стратегій соціальної поведінки [21]. На соціально-ситуативному рівні важливими є характеристики групи, ступінь визначеності ситуації та сприйнята загроза соціального відкидання [15, 16]. Нарешті, культурний контекст задає більш широкі рамки: дослідження підтверджують, що в колективістських культурах стратегії узгодження з груповими нормами є більш поширеними, ніж в індивідуалістичних [12]. Важливою додатковою умовою є соціальне наочання: А. Бандура показав, що значна частина соціальних реакцій засвоюється через спостереження за поведінкою інших і аналіз її наслідків, без необхідності власного безпосереднього досвіду [8].

Вибір стратегії соціальної поведінки у студентському середовищі є особливо динамічним процесом. Студент перебуває в ситуації постійного балансування між потребою у приналежності та прагненням до автономії, між відповідністю груповим очікуванням та збереженням власної ідентичності [6, 20]. Саме це протиріччя створює психологічне підґрунтя для різних форм соціальної поведінки — від активної кооперації до уникання та конформності, аналіз яких становитиме предмет наступних підрозділів.

1.2. Конформізм як феномен соціально-психологічної адаптації особистості студента

Конформізм є одним із найбільш досліджуваних і водночас неоднозначно оцінюваних феноменів соціальної психології. У буденній свідомості він нерідко набуває негативного забарвлення, асоціюючись із безпринципністю або слабкістю характеру. Однак наукове розуміння цього явища є значно складнішим: конформізм постає як функціонально зумовлений психологічний механізм соціально-психологічної адаптації особистості, що має власну внутрішню структуру, систему детермінант та виконує важливі регуляторні функції у груповій взаємодії. Особливого значення цей феномен набуває стосовно особистості студента, який перебуває в умовах інтенсивної соціалізації та активного пошуку власної ідентичності.

У найзагальнішому визначенні конформізм — це тенденція змінювати власні думки, судження або поведінку під реальним чи уявним тиском групи [5, 38]. Ключовим у цьому визначенні є те, що зміна відбувається саме внаслідок сприйнятого соціального тиску, а не через незалежну переоцінку власної позиції. Класичні експерименти С. Аша наочно продемонстрували, що навіть в умовах очевидної неправоти більшості значна частина досліджуваних погоджувалася з помилковою груповою думкою, аби уникнути соціального дискомфорту [7]. Ці результати стали відправною точкою для десятиліть подальших досліджень, які суттєво розширили і уточнили розуміння феномену.

Сучасні дослідники розрізняють кілька видів конформної поведінки залежно від її природи та ступеня інтерналізації групових норм. Публічна поступливість (compliance) передбачає зовнішнє підкорення груповій нормі за відсутності реальної зміни внутрішніх переконань: індивід поводить ся відповідно до очікувань групи, зберігаючи при цьому власну приватну думку

[16, 26]. Інтерналізація, натомість, означає справжню зміну переконань під впливом групи — людина щиро приймає групову норму як власну [12, 39]. Третій вид — ідентифікація — займає проміжне положення і передбачає прийняття норм конкретної референтної групи, з якою індивід себе ототожнює, без обов'язкової їх генералізації на інші контексти [26].

З точки зору детермінант конформної поведінки, базовою є модель нормативного та інформаційного впливу [19]. Нормативний конформізм виникає тоді, коли індивід підкоряється груповому тиску [40] з метою отримати схвалення або уникнути відкидання — тобто є переважно мотивований соціально-емоційними міркуваннями. Інформаційний конформізм, навпаки, є когнітивно зумовленим: людина звертається до думки групи як до більш надійного джерела інформації про реальність, особливо в умовах невизначеності [15, 26]. Обидва механізми можуть діяти одночасно, і їх відносна вага залежить від характеристик конкретної ситуації.

Серед ситуативних чинників конформності особливу роль відіграють розмір групи, її однотайність та авторитетність її членів [7, 19, 22]. Дослідження показують, що конформний тиск зростає зі збільшенням групи приблизно до трьох-чотирьох осіб, після чого ефект стабілізується. Присутність хоча б одного союзника, який поділяє думку індивіда, суттєво знижує рівень поступливості — навіть якщо цей союзник у подальшому змінює позицію [7]. Метааналіз досліджень за парадигмою Аша підтвердив також значущий вплив культурного контексту: рівень конформності виявився вищим у колективістських суспільствах порівняно з індивідуалістичними

Важливим є питання про адаптивну функцію конформізму. Попри негативні конотації, що супроводжують це поняття у масовій свідомості, конформна поведінка є еволюційно та соціально доцільною в багатьох контекстах. Узгодження з груповими нормами забезпечує соціальну інтеграцію, спрощує координацію дій у групі та знижує ризик відкидання — що є критично важливим з огляду на фундаментальну потребу людини у

приналежності [10, 28, 30]. У студентському середовищі конформна поведінка нерідко виступає механізмом первинної адаптації до нової соціальної групи: дотримуючись неписаних норм академічної спільноти, новачок сигналізує про свою приналежність і готовність до кооперації [13,

Водночас необхідно розглянути й протилежний полюс — нонконформізм. Нонконформна поведінка не є простою відсутністю конформності, а являє собою якісно самостійну стратегію, що передбачає свідоме збереження або відстоювання власної позиції всупереч груповому тиску [55]. Важливо розрізняти нонконформізм як незалежність — коли індивід дотримується власної позиції, не звертаючи особливої уваги на думку групи, — і антиконформізм, за якого людина систематично займає позицію, протилежну груповій, фактично лишаючись залежною від неї, але зі зворотним знаком [27, 29]. Отже, справжня незалежність є психологічно складнішою позицією, ніж конформізм або антиконформізм.

Дослідження меншин у групі показують, що нонконформна позиція може здійснювати власний вплив на групову думку — так зване «вплив меншості» [38, 41]. С. Московічі встановив, що послідовна, стабільна і впевнена меншість здатна поступово змінювати погляди більшості, особливо через активізацію глибшого когнітивного опрацювання питання. Це відкриття показало, що соціальний вплив працює в обидва боки — не лише від групи до індивіда, а й навпаки.

Окремо слід зупинитися на динаміці конформності у студентському віці. Дослідження підтверджують, що рівень конформної поведінки є відносно вищим у підлітковому та ранньому юнацькому віці, поступово знижуючись із дорослішанням та зміцненням особистісної ідентичності [45]. Це пов'язано з тим, що процес становлення ідентичності, описаний Е. Еріксоном, передбачає поступове зміцнення власних переконань і цінностей, що, у свою чергу, знижує залежність від зовнішньої валідації [20]. Водночас студентський вік залишається періодом підвищеної соціальної чутливості, в

якому питання прийняття групою та страх соціального відкидання зберігають свою актуальність — і саме ці психологічні механізми становитимуть предмет аналізу в наступному підрозділі.

Для емпіричного вивчення конформності як особистісної диспозиції розроблено низку психодіагностичних інструментів, серед яких особливе місце посідає фактор Q2 («Конформізм — Нонконформізм») багатофакторного опитувальника особистості 16PF Р. Б. Кеттелла. Ця шкала диференціює індивідів за ступенем залежності від групової думки та потребою у соціальній підтримці при прийнятті рішень: низькі показники відповідають орієнтації на норми групи та труднощам автономного функціонування, тоді як високі — відображають незалежність суджень і здатність діяти без опори на колектив [14]. Підхід Кеттелла отримав подальший розвиток у відкритих психометричних базах, зокрема в адаптованих шкалах IPIP, що відтворюють конструкти оригінального опитувальника у вільному доступі [50]. Обґрунтованість використання саме цього інструменту в емпіричному дослідженні буде детальніше розкрита в третьому розділі роботи.

1.3. Соціальна тривожність та страх негативної оцінки як детермінанти конформної поведінки студентської молоді

Розглянутий у попередньому підрозділі феномен конформізму є складною формою соціально-психологічної адаптації, природа якої не може бути зрозумілою лише через ситуативні чинники групового тиску. У сучасній психології все більше уваги приділяється внутрішнім, особистісним детермінантам конформної поведінки — тим емоційно-когнітивним механізмам, що визначають індивідуальну вразливість до соціального впливу. Серед таких детермінант центральне місце посідають соціальна тривожність та страх негативної оцінки — конструкти, що тісно пов'язані між собою, проте мають власну психологічну специфіку. Розуміння їхньої природи та

механізмів дії є необхідною теоретичною передумовою для пояснення індивідуальних відмінностей у схильності до конформної поведінки серед студентської молоді.

Соціальна тривожність визначається як стійка схильність до переживання інтенсивного страху або дискомфорту в ситуаціях, що передбачають можливе оцінювання з боку інших людей [46, 47]. Її структура є трикомпонентною і включає когнітивний, емоційний та поведінковий виміри [43, 46]. Когнітивний компонент виявляється у схильності до надмірної уваги до власних дій та зовнішності у соціальних ситуаціях, негативних прогнозах щодо власної поведінки та її наслідків; емоційний — у безпосередньому переживанні тривоги, страху, сорому або ніяковості, що нерідко супроводжується вираженими фізіологічними реакціями; поведінковий — у стратегіях уникання соціальних ситуацій або захисної поведінки в них. Когнітивні моделі соціальної фобії (Д. Кларка і А. Веллса; Р. Рапі і Р. Хеймберга) пояснюють підтримання цього стану через специфічні порочні кола: тривожний індивід у соціальній ситуації переключає увагу з зовнішнього середовища на внутрішні відчуття та образ себе, конструюючи негативне «враження зі сторони», яке посилює тривогу і погіршує реальну соціальну поведінку [17, 43, 47].

Поширеність соціальної тривожності є значною: дослідження на великих популяційних вибірках свідчать про те, що соціальний тривожний розлад є одним із найбільш поширених тривожних розладів, а субклінічні форми зустрічаються ще частіше [31, 48]. Особливо актуальною ця проблема є для молодіжного та студентського середовища: дослідження університетських вибірок фіксують підвищений рівень соціальної тривожності серед студентів порівняно з іншими віковими групами дорослих [4, 23, 44]. В українському контексті ці результати додатково підтверджуються в умовах суспільно-психологічних викликів останніх років [3]. Це пояснюється специфікою студентського середовища як простору інтенсивної соціальної взаємодії в умовах постійного оцінювання —

академічного, соціального, особистісного. Соціальна тривожність у студентів тісно пов'язана з підвищеною публічною самосвідомістю — зосередженістю на тому, яке враження вони справляють на оточуючих [21], а також зі сором'язливістю як ширшою характеристикою темпераменту [56].

Страх негативної оцінки, концептуалізований Д. Уотсоном та Р. Френдом, описується як схильність індивіда до надмірного занепокоєння з приводу того, як його оцінюють інші люди, очікування негативної оцінки та переживання дистресу у зв'язку з цими очікуваннями [53]. Це не ситуативна реакція, а відносно стійка когнітивна установка, що фільтрує сприйняття соціальних ситуацій і надає їм загрозливого забарвлення навіть тоді, коли об'єктивні підстави для цього відсутні [9]. Індивід із високим рівнем страху негативної оцінки схильний інтерпретувати нейтральні або неоднозначні соціальні сигнали як потенційно критичні щодо власної особи, що формує специфічний когнітивний стиль соціальної взаємодії [23].

Якщо соціальна тривожність є більш широким феноменом, то страх негативної оцінки є її специфічним когнітивним ядром — тим механізмом, що запускає і підтримує тривожну реакцію у ситуаціях можливого оцінювання. Концептуально страх негативної оцінки тісно пов'язаний із моделлю самопрезентації Б. Шленкера та М. Лірі, згідно з якою соціальна тривожність виникає тоді, коли індивід прагне справити певне враження на інших, однак сумнівається у власній здатності це зробити [46]. Подальший розвиток ця ідея отримала у соціометричній теорії самооцінки М. Лірі та Р. Баумайстера: страх негативної оцінки в цьому контексті є сигнальною системою, що активується при сприйнятій загрозі зниження соціального прийняття [34]. Таким чином, цей страх є не патологічним явищем, а еволюційно доцільним механізмом, який у нормі спонукає індивіда до соціально прийнятної поведінки. Проблема виникає тоді, коли він стає надмірно чутливим і активується у ситуаціях, що об'єктивно не несуть загрози [24, 30]. Сучасні дослідження демонструють, що страх негативної оцінки виступає медіатором у формуванні соціальної тривожності у

студентської молоді [25, 35], а в межах розширеної біовалентної моделі соціальної тривожності (Дж. Бейтс) поряд із ним розглядається також страх позитивної оцінки як самостійний когнітивний конструкт [9, 51, 54].

Перейдемо тепер до головного питання цього підрозділу: яким чином соціальна тривожність і страх негативної оцінки впливають на вибір стратегій соціальної поведінки у студентському середовищі. Вихідним пунктом для розуміння цього зв'язку є положення про те, що соціальна поведінка індивіда значною мірою визначається не об'єктивними характеристиками ситуації, а її суб'єктивною когнітивною оцінкою [32, 39]. Саме те, як людина інтерпретує соціальну ситуацію — як загрозову чи безпечну, як таку, що передбачає оцінювання чи ні, — визначає, яку стратегію поведінки вона обере. Соціальна тривожність і страх негативної оцінки є тими психологічними фільтрами, що систематично зміщують цю інтерпретацію у бік загрозового полюсу.

Механізм цього впливу можна описати через кілька послідовних ланок. По-перше, індивід із високим рівнем соціальної тривожності входить у соціальну ситуацію з уже активованою настановою на загрозу: підвищена пильність щодо соціальних сигналів, схильність до негативних прогнозів та надмірна увага до власного публічного образу формують специфічне когнітивне тло взаємодії [13, 46]. По-друге, страх негативної оцінки підсилює суб'єктивну значущість реакцій оточуючих: нейтральний вираз обличчя співрозмовника може бути інтерпретований як незадоволення, мовчання — як осуд [43, 46]. По-третє, накопичена когнітивна напруга трансформується у конкретні поведінкові реакції, серед яких уникання, захисна обережність та конформна поступливість є найбільш типовими [16, 27]. Конформна поведінка у цьому контексті постає не як прояв слабкості характеру, а як функціонально зрозуміла реакція на сприйняту соціальну загрозу [35]. Якщо індивід переконаний, що відстоювання власної думки загрожує соціальним відкиданням або негативною оцінкою, то узгодження з груповою позицією стає раціональною захисною стратегією [11, 19]. Емпіричні дослідження

останніх років прямо підтверджують цей зв'язок: соціально тривожні особи демонструють підвищений рівень конформності навіть у ситуаціях, де групова норма йде врозріз із їхніми власними міркуваннями [11, 13].

Цей зв'язок, однак, не є прямолінійним і детермінованим. Між тривожністю та конформністю існує низка опосередковуючих чинників: копінг-ресурси індивіда (здатність до емоційної регуляції, рівень самоефективності, наявність соціальної підтримки) можуть суттєво пом'якшувати вплив тривожності на поведінкові рішення [32]; характеристики групи та соціальної ситуації визначають силу групового тиску [19, 26]; рівень особистісної зрілості та сформованість ідентичності можуть виступати буфером — більш зріла особистість здатна витримувати соціальний дискомфорт, не вдаючись до захисної поступливості [20, 49]. Описана теоретична логіка знаходить підтримку у міжгруповій теорії Г. Тешфела та Дж. Тернера, яка пояснює прагнення до групової відповідності через потребу в позитивній соціальній ідентичності: приналежність до групи та відповідність її нормам є важливим джерелом позитивної самооцінки, тому загроза соціального відкидання переживається так гостро, ставлячи під сумнів не лише соціальний статус, а й самоідентичність індивіда [49].

Підсумовуючи теоретичний аналіз, соціальна тривожність як загальний емоційно-когнітивний стан і страх негативної оцінки як специфічна когнітивна установка спільно формують підвищену чутливість індивіда до соціального оцінювання. Ця чутливість активує захисні поведінкові стратегії, серед яких конформна поступливість є однією з найбільш соціально прийнятних і поширених. Здійснений аналіз дозволяє сформулювати обґрунтоване припущення про наявність зв'язку між рівнем соціальної тривожності, страхом негативної оцінки та схильністю до конформної поведінки у студентів. Цей зв'язок є теоретично обґрунтованим, однак його конкретний характер — зокрема, які саме компоненти найбільш тісно пов'язані з конформністю та якою є відносна вираженість внеску емоційного і

когнітивного компонентів соціально-тривожних переживань — є питанням, що підлягає емпіричній перевірці.

Висновки до розділу 1

Проведений теоретичний аналіз дозволяє сформулювати низку узагальнень щодо психологічної природи соціальної взаємодії, конформізму як стратегії соціально-психологічної адаптації та ролі соціальної тривожності і страху негативної оцінки у формуванні конформної поведінки студентської молоді.

Соціальна взаємодія є багатовимірним процесом, що охоплює поведінковий, когнітивний та емоційний рівні і не зводиться до простого обміну діями між індивідами. Починаючи з класичних концепцій символічного інтеракціонізму, у яких взаємодія розглядається як процес конструювання смислів і власного «Я», і до сучасних соціально-психологічних моделей — у науці утвердилося розуміння того, що соціальне середовище є не лише фоном, а активним чинником становлення особистості та регуляції її поведінки.

Юнацький і, зокрема, студентський вік є періодом підвищеної соціальної чутливості. Інтенсивний пошук ідентичності, нестабільність соціального статусу та загострена потреба у приналежності роблять молоду людину особливо сприйнятливою до зовнішніх оцінок і групових норм. Саме в цей час закладаються відносно стійкі патерни соціальної поведінки, які визначатимуть характер взаємодії особистості з оточуючими впродовж тривалого часу.

Стратегії соціальної поведінки є відносно стійкими способами орієнтації особистості у соціальному просторі, що виконують адаптивну, захисну та презентаційну функції. Їх формування зумовлене взаємодією індивідуально-психологічних чинників — тривожності, самооцінки, самосвідомості — та соціально-ситуативних умов, зокрема характеристик групи і ступеня соціальної невизначеності. Важливу роль у засвоєнні стратегій відіграє соціальне навчання через спостереження та аналіз наслідків поведінки інших.

Конформізм як один з ключових феноменів соціально-психологічної адаптації не зводиться до безпринципної поступливості. Розрізнення публічної поступливості та інтерналізації, нормативного та інформаційного впливу, конформізму та нонконформізму дозволяє розглядати цей феномен у його реальній складності. Конформна поведінка виконує важливі адаптивні функції, забезпечуючи соціальну інтеграцію та знижуючи ризик відкидання, однак її надмірна вираженість може свідчити про дефіцит психологічних ресурсів для автономного функціонування в групі. Особливе значення цей феномен набуває в студентському середовищі, де процеси первинної адаптації до нового соціального оточення та становлення власної ідентичності перетинаються з вимогами групової відповідності.

Соціальна тривожність та страх негативної оцінки виступають внутрішніми, особистісними детермінантами конформної поведінки. Соціальна тривожність є багатокомпонентним феноменом, що поєднує когнітивний, емоційний і поведінковий виміри, тоді як страх негативної оцінки концептуально розглядається як її специфічне когнітивне ядро — установка на очікування критичного судження з боку інших. Когнітивно-поведінкові моделі (Д. Кларка і А. Веллса, Р. Рапі і Р. Хеймберга), модель самопрезентації Б. Шленкера і М. Лірі, соціометрична теорія самооцінки М. Лірі та Р. Баумайстера спільно підтверджують центральну роль когнітивних механізмів у регуляції соціально-тривожної поведінки. Логіка зв'язку між цими конструктами та конформізмом полягає в тому, що індивіди з вираженою чутливістю до соціального оцінювання сприймають відстоювання власної позиції як ризик соціального відкидання і обирають конформне узгодження з групою як захисну стратегію. Особливе значення в цій моделі має саме когнітивний компонент — страх негативної оцінки, — який виступає установкою на очікування критичного судження, що безпосередньо впливає на вибір конформної стратегії поведінки.

Здійснений теоретичний аналіз дозволяє сформулювати обґрунтоване припущення про наявність зв'язку між рівнем соціальної тривожності,

страхом негативної оцінки та схильністю до конформної поведінки у студентської молоді з провідною роллю когнітивного компонента у цьому зв'язку. Емпірична перевірка цього припущення становить предмет другого розділу роботи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФОРМІЗМУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ

2.1. Організація, методи та методики дослідження

Теоретичний аналіз, проведений у попередньому розділі роботи, дозволив окреслити складну природу взаємозв'язку між соціальною тривожністю, страхом негативної оцінки та конформною поведінкою у студентському середовищі. Зокрема, було показано, що соціальна тривожність як емоційно-поведінковий феномен і страх негативної оцінки як когнітивний механізм можуть виступати важливими чинниками вибору студентом стратегій соціальної взаємодії, серед яких особливе місце посідає конформізм. Водночас аналіз літератури засвідчив, що цей зв'язок не є прямолінійним та опосередковується низкою індивідуально-психологічних і соціально-ситуативних чинників. Перевірка характеру зазначених взаємозв'язків на конкретній вибірці студентської молоді становить мету емпіричної частини нашого дослідження.

Метою емпіричного дослідження є встановлення характеру взаємозв'язку між рівнем соціальної тривожності, страхом негативної оцінки та схильністю до конформізму у студентської молоді. Емпіричні завдання дослідження передбачали підбір та обґрунтування комплексу психодіагностичних методик; адаптацію діагностичного інструментарію шляхом самостійного перекладу опитувальників, що не мають офіційно затвердженої україномовної версії, із застосуванням процедури зворотного перекладу; перевірку психометричної надійності перекладених версій за допомогою розрахунку коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха; проведення емпіричного дослідження на вибірці студентської молоді; здійснення аналізу отриманих даних із застосуванням методів описової статистики та кореляційного аналізу за К. Пірсоном; інтерпретацію

результатів у співвіднесенні з теоретичними положеннями для формулювання висновків щодо підтвердження або спростування висунутої гіпотези.

Емпірична база та характеристика вибірки. Дослідження проводилось на базі Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро). У дослідженні взяли участь 30 студентів зазначеного закладу, що відповідає типовому діапазону вибірок для пілотних та дипломних кореляційних досліджень у галузі соціальної психології. До участі залучались здобувачі віком від 18 до 23 років, що відповідає періоду пізньої юності за віковою періодизацією та охоплює основний контингент студентів закладів вищої освіти на бакалаврському рівні підготовки. Гендерний склад вибірки розподілився таким чином: 24 особи (80%) чоловічої статі та 6 осіб (20%) жіночої статі. Зазначений гендерний дисбаланс є особливістю вибірки, що береться до уваги при інтерпретації отриманих результатів і обговорюється у відповідному підрозділі роботи як одне з обмежень дослідження.

Критеріями включення до вибірки виступали: статус здобувача вищої освіти на момент проведення дослідження; вік у межах 18–23 роки; добровільна згода на участь у дослідженні; повне заповнення усіх розділів опитувальника. Критеріями виключення були: вік молодший за 18 та старший за 23 роки; неповне або некоректне заповнення опитувальника. У зв'язку з анонімним форматом проведення дослідження, інформація щодо курсу навчання, спеціальності та інших соціально-демографічних характеристик учасників не збиралась, що було усвідомленим методичним рішенням, спрямованим на забезпечення психологічної безпеки учасників та підвищення щирості їхніх відповідей.

Особливу увагу при організації дослідження було приділено дотриманню етичних принципів психологічного дослідження. Усі учасники були поінформовані про мету, зміст та орієнтовну тривалість дослідження, добровільний характер участі, а також про можливість припинити заповнення опитувальника на будь-якому етапі без необхідності пояснення причин. На вступному етапі опитування досліджуванам пропонувалось надати

поінформовану згоду на участь у дослідженні та обробку отриманих даних. Принцип конфіденційності забезпечувався анонімним характером опитування: жодні персональні дані, що могли б ідентифікувати конкретного досліджуваного, не збирались та не зберігались. Отримані дані використовувались виключно у наукових цілях у межах підготовки кваліфікаційної роботи.

Етапи проведення дослідження. Емпіричне дослідження здійснювалось у логічній послідовності, що відповідала загальній структурі науково-дослідницької діяльності та забезпечувала поетапне розв'язання поставлених завдань. У структурі дослідження було виділено чотири основні етапи: підготовчий, пілотажний, основний діагностичний та аналітико-інтерпретаційний.

Підготовчий етап (грудень 2025 — січень 2026 року) був присвячений теоретичному аналізу проблеми дослідження, формулюванню наукової гіпотези, визначенню мети та завдань, а також підбору психодіагностичного інструментарію відповідно до предмету дослідження. Особливу увагу на даному етапі було приділено самостійній адаптації двох іншомовних опитувальників — SIAS та BFNE — що не мають офіційно затвердженої україномовної версії. Адаптація здійснювалась із застосуванням процедури зворотного перекладу: первинний переклад тверджень з оригінальних англійських версій на українську мову з подальшою звіркою отриманого тексту з оригіналом для забезпечення семантичної відповідності формулювань.

Пілотажний етап мав на меті перевірку зрозумілості та однозначності формулювань адаптованих версій опитувальників. Попередні україномовні версії шкал SIAS та BFNE були запропоновані п'яти особам, які за віковими та соціальними характеристиками відповідали основній вибірці. Учасники пілотажу здійснювали вербальну оцінку зрозумілості тверджень, що дозволило виявити та усунути потенційно неоднозначні формулювання до початку основного етапу дослідження. За результатами пілотажу було

підтверджено зрозумілість усіх тверджень, що зумовило перехід до основного діагностичного етапу.

Основний діагностичний етап (лютий 2026 року) полягав у проведенні емпіричного дослідження на основній вибірці. Аналітико-інтерпретаційний етап (березень 2026 року) включав математико-статистичну обробку отриманих даних, їх кількісний та якісний аналіз, а також інтерпретацію результатів у співвіднесенні з теоретичними положеннями попередніх розділів. На цьому етапі було проведено розрахунок коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха для перевірки психометричної надійності адаптованих версій опитувальників, обчислено описові статистики за всіма трьома методиками, здійснено кореляційний аналіз за К. Пірсоном та сформульовано висновки щодо підтвердження або спростування висунутої гіпотези.

Процедура збору емпіричних даних. Збір емпіричних даних здійснювався у дистанційному форматі за допомогою сервісу Google Forms, що забезпечувало стандартизацію умов проведення опитування для всіх учасників та автоматизовану фіксацію отриманих відповідей. Вибір дистанційного формату був зумовлений можливістю охопити географічно розосереджених учасників, забезпеченням однакових умов проведення для всіх учасників, виключенням впливу присутності дослідника на щирість відповідей, а також зручністю для самих учасників, які могли заповнити опитувальник у комфортному для себе темпі та обстановці.

Структура електронного опитувальника була побудована за модульним принципом і складалася з чотирьох послідовних блоків. Перший блок містив вступну інформацію про дослідження, його мету та орієнтовну тривалість заповнення, а також форму поінформованої згоди на участь та запитання щодо статі досліджуваного. Другий блок включав адаптовану україномовну версію Короткої шкали страху негативної оцінки (BFNE). Третій блок містив адаптовану україномовну версію Шкали тривоги при соціальній взаємодії (SIAS). Четвертий блок був представлений твердженнями фактора Q2 з

багатофакторного особистісного опитувальника 16PF Р. Кеттелла. Така послідовність блоків була обрана з урахуванням принципу зростання когнітивної складності завдань: від коротшої та простішої за формулюваннями шкали BFNE до більш об'ємного фактора Q2, що дозволяло мінімізувати ефект втоми досліджуваних на початкових етапах опитування.

Електронне посилення на опитувальник поширювалось серед студентів Університету митної справи та фінансів через соціальні мережі та месенджери протягом лютого 2026 року. Заповнення опитувальника займало у середньому 15–20 хвилин. Усі отримані відповіді автоматично зберігались у відповідній Google-таблиці, що забезпечувало точність первинного збору даних та виключало можливість помилок при ручному введенні. На етапі первинної обробки відповідей здійснювалась перевірка повноти заповнення опитувальників: анкети з пропущеними відповідями виключались з подальшого аналізу.

Психодіагностичний інструментарій та обґрунтування його вибору. Підбір психодіагностичного інструментарію здійснювався відповідно до низки методологічних принципів. По-перше, кожна з обраних методик мала безпосередньо відповідати одному з основних теоретичних конструктів дослідження — соціальній тривожності, страху негативної оцінки або схильності до конформізму. По-друге, перевага надавалась стандартизованим інструментам, що мають доведену психометричну надійність та валідність у міжнародних дослідженнях. По-третє, обирались методики, що дозволяли отримати кількісні показники, придатні для подальшого кореляційного аналізу. По-четверте, бралась до уваги доступність діагностичного матеріалу, його обсяг та зрозумілість для досліджуваних студентського віку.

Окремою методологічною умовою вибору інструментарію виступила доцільність застосування саме того комплексу методик, що дозволяв би розділити та окремо виміряти емоційний (соціальна тривожність як переживання у ситуаціях соціальної взаємодії), когнітивний (страх негативної оцінки як установка на очікування критичного судження з боку інших) та

поведінковий (схильність до конформізму як стратегія соціальної поведінки) аспекти досліджуваного психологічного феномену. Така трирівнева структура діагностичного комплексу дозволяє не лише зафіксувати наявність зв'язків між показниками, але й диференціювати, який саме компонент соціально-тривожних переживань — емоційний чи когнітивний — найсильніше пов'язаний із схильністю до конформної поведінки. На основі сформульованих критеріїв до основного комплексу методик було включено три інструменти: Шкалу тривоги при соціальній взаємодії (SIAS), Коротку шкалу страху негативної оцінки (BFNE) та фактор Q2 з багатофакторного особистісного опитувальника 16PF Р. Кеттелла.

Шкала тривоги при соціальній взаємодії (SIAS). Шкала тривоги при соціальній взаємодії (Social Interaction Anxiety Scale, SIAS) була розроблена австралійськими дослідниками Р. Маттіком та Дж. Кларком у 1998 році і на сьогодні є одним з найвикористовуваниших у світі інструментів діагностики соціальної тривожності [36]. Методика створювалась авторами як парна до Шкали соціофобії (Social Phobia Scale, SPS), причому SIAS орієнтована саме на вимірювання тривоги, що виникає у ситуаціях двосторонньої комунікації — розмов, знайомств, групових обговорень, телефонних розмов. Теоретичне підґрунтя SIAS складають когнітивно-поведінкові концепції соціальної тривожності, зокрема положення про те, що соціальна тривога ґрунтується на перебільшеному сприйнятті небезпеки оцінювання іншими та формуванні стійких уникаючих поведінкових патернів. Дискримінантна валідність шкали підтверджена дослідженнями, що показали її здатність розрізняти соціально-тривожні стани від інших тривожних розладів [42].

Структурно SIAS складається з 20 тверджень, які описують типові ситуації соціальної взаємодії та супутні переживання. Досліджуваний оцінює кожне твердження за 5-бальною шкалою Лайкерта, де 0 балів означає «зовсім не характерно для мене», а 4 бали — «надзвичайно характерно для мене». Опитувальник містить 17 прямих пунктів та 3 зворотних (твердження №5, 9 та 11), бали за якими інвертуються при підрахунку загального показника.

Підсумковий бал отримується шляхом сумування балів за всіма 20 пунктами (з урахуванням інверсії зворотних пунктів) і може варіюватись у діапазоні від 0 до 80. Інтерпретація балів здійснювалась на основі стандартного діагностичного порогу: значення від 0 до 36 балів інтерпретуються як нормативний рівень соціальної тривожності, а від 37 до 80 балів — як підвищений рівень, що може вказувати на наявність соціально-тривожних особливостей особистості.

У межах нашого дослідження було використано україномовну версію SIAS, перекладену автором роботи самостійно з оригінальної англomовної версії з подальшою звіркою формулювань. Оскільки на момент проведення дослідження офіційно затвердженої україномовної адаптації SIAS не існувало, самостійний переклад методики став необхідним методичним кроком. Перевірка психометричної надійності перекладеної версії здійснювалась через розрахунок коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха.

Коротка шкала страху негативної оцінки (BFNE). Коротка шкала страху негативної оцінки (Brief Fear of Negative Evaluation Scale, BFNE) є модифікацією повної Шкали страху негативної оцінки (FNE), яка була розроблена Д. Уотсоном і Р. Френдом у 1969 році [53]. Скорочена версія була створена М. Лірі у 1983 році і складається з 12 тверджень, відібраних з оригінальної 30-пунктової шкали на основі факторного аналізу як такі, що мають найвищі показники навантаження на основний фактор страху негативної оцінки [33]. Завдяки своїй компактності та психометричній надійності BFNE стала одним із найпоширеніших інструментів діагностики цього психологічного конструкту у світовій дослідницькій практиці. Теоретичною основою BFNE виступає концепція Уотсона і Френда про страх негативної оцінки як стійку рису особистості, що виявляється у схильності переживати дискомфорт від уявлення про можливість отримання критичного судження з боку інших, очікувати негативного оцінювання та уникати ситуацій, у яких таке оцінювання видається ймовірним.

У межах нашого дослідження використовувався самостійний переклад BFNE з оригінальної англomовної версії М. Лірі (1983) на українську мову, що зберігав авторську 5-бальну метрику відповідей (1–5). Переклад здійснювався з опорою на оригінальний текст шкали та з урахуванням загальноприйнятих у міжнародній психометричній практиці рекомендацій щодо формулювань. Структурно адаптована версія містить 12 тверджень, що описують типові переживання, пов'язані з очікуванням негативного оцінювання з боку інших осіб. Кожне твердження оцінюється досліджуваним за 5-бальною шкалою Лайкерта, де 1 бал означає «зовсім не характерно для мене», а 5 балів — «надзвичайно характерно для мене». Підсумковий бал отримується шляхом простого сумування балів за всіма 12 пунктами і може варіюватись від 12 до 60. Інтерпретація балів здійснювалась за класичним ключем шкали: значення 12–23 інтерпретуються як низький рівень страху негативної оцінки, 24–46 — як середній, 47–60 — як високий рівень. Психометрична надійність перекладеної версії перевірялась шляхом розрахунку коефіцієнта α Кронбаха.

Вибір BFNE для діагностики страху негативної оцінки обґрунтовується тим, що методика безпосередньо вимірює ключовий когнітивний конструкт нашого дослідження — установку на очікування критичного оцінювання з боку інших. На відміну від загальніших шкал тривожності, BFNE концентрується саме на тому когнітивному компоненті соціально-тривожних переживань, який, згідно з висунутою гіпотезою, виступає одним із психологічних детермінантів конформної поведінки.

Фактор Q2 («Конформізм — Нонконформізм») опитувальника 16PF Р. Кеттелла. Багатофакторний особистісний опитувальник 16PF (Sixteen Personality Factor Questionnaire) є одним з фундаментальних інструментів психодіагностики особистості, розробленим Р. Кеттеллом на основі факторного аналізу великого масиву особистісних характеристик [14]. У межах концепції Кеттелла особистість описується через систему первинних рис, кожна з яких представлена окремим біполярним фактором. Серед цих

факторів особливе місце займає фактор Q2, що відображає схильність особистості до залежності від групи (низькі значення) або до автономного функціонування (високі значення).

У межах нашого дослідження було використано фактор Q2 з форми С 16PF, що містить 6 тверджень для діагностики саме цього показника. Кожне твердження передбачає вибір однієї з трьох відповідей (а, b або с), які за стандартним ключем переводяться у бали (0, 1 або 2). Загальний сирий бал за фактором отримується шляхом сумування балів за всіма 6 пунктами і може варіюватись у діапазоні від 0 до 12. Інтерпретація отриманих балів здійснюється відповідно до стандартної біполярної логіки: значення від 0 до 5 балів інтерпретуються як прояв полюсу «конформізм» — схильність орієнтуватись на групову думку, потреба у соціальному схваленні, залежність від соціального оточення при прийнятті рішень; значення від 6 до 12 балів інтерпретуються як прояв полюсу «самодостатність» — здатність до автономного функціонування, орієнтація на власну думку, незалежність від групового тиску. Важливо зазначити, що на відміну від SIAS і BFNE, де високий бал відповідає високому рівню досліджуваної ознаки, у факторі Q2 високий бал відповідає низькому рівню конформізму, що необхідно враховувати при інтерпретації кореляційних зв'язків.

Виокремлення одного фактора з багатофакторного опитувальника є поширеною дослідницькою практикою у тих випадках, коли предмет дослідження стосується конкретного особистісного аспекту. Використання повної форми 16PF суттєво збільшило б обсяг опитувальника та час його заповнення, що могло б знизити якість відповідей через ефект втоми, при цьому більшість отриманих даних не використовувалась би у рамках поставлених завдань. Україномовна версія фактора Q2 використовувалась у вже наявному українському перекладі форми С 16PF. Конструкти оригінального опитувальника також представлені у відкритих психометричних базах — зокрема в адаптованих шкалах IPIP, що відтворюють основні фактори 16PF у вільному доступі [50]. З огляду на те,

що Q2 у нашому дослідженні використовувався не у складі повного опитувальника, а як окремий діагностичний блок, було проведено окрему перевірку його внутрішньої узгодженості на нашій вибірці.

Методи математико-статистичної обробки даних. Для опрацювання отриманих емпіричних даних застосовувався комплекс математико-статистичних методів, вибір яких визначався поставленими завданнями та характером отриманих змінних. Усі розрахунки здійснювались за допомогою функціонала Google Sheets, що забезпечував необхідний рівень точності для кореляційних досліджень такого масштабу.

Описова статистика використовувалась для отримання загальної характеристики розподілу показників за кожною з трьох методик. Розраховувались такі параметри, як середнє арифметичне (M), стандартне відхилення (SD), мінімальне та максимальне значення, а також процентний розподіл учасників за рівнями вираженості досліджуваних ознак (низький, середній, високий рівень). Описова статистика дозволяла отримати загальну характеристику вибірки за кожною змінною та слугувала підґрунтям для подальшого порівняльного та кореляційного аналізу.

Коефіцієнт внутрішньої узгодженості α Кронбаха розраховувався з метою перевірки психометричної надійності використаних опитувальників. Цей показник є одним із найпоширеніших критеріїв оцінки внутрішньої узгодженості діагностичного інструментарію та відображає, наскільки твердження шкали вимірюють єдиний латентний конструкт. Згідно з прийнятими у психометриці нормативами, значення $\alpha \geq 0,70$ вважаються прийнятними для дослідницьких цілей, $\alpha \geq 0,80$ — добрими, а $\alpha \geq 0,90$ — відмінними. Розрахунок α Кронбаха здійснювався окремо для кожної з трьох використаних шкал, що було особливо важливим з огляду на самотійну адаптацію двох з них (SIAS та BFNE) до україномовного контексту.

Кореляційний аналіз за коефіцієнтом К. Пірсона виступав основним методом перевірки висунутої гіпотези. Цей метод дозволяє виявити наявність, силу та напрямок лінійного зв'язку між двома кількісними

змінними. Значення коефіцієнта кореляції r змінюється у межах від -1 до $+1$: позитивні значення свідчать про прямий зв'язок (зростання однієї змінної супроводжується зростанням іншої), негативні — про зворотний зв'язок, наближення значення до нуля — про відсутність лінійного зв'язку. Сила зв'язку інтерпретувалась за класифікацією Дж. Коена: $|r| < 0,3$ — слабкий зв'язок, $0,3 \leq |r| < 0,5$ — помірний, $|r| \geq 0,5$ — сильний. Для кожного отриманого коефіцієнта визначався рівень статистичної значущості (p), що дозволяло встановити, чи виявлений зв'язок є випадковим, чи закономірним. Прийнятним рівнем значущості вважалось $p < 0,05$.

Поєднання описаних математико-статистичних методів забезпечило комплексний підхід до обробки емпіричних даних: від описової характеристики кожної з досліджуваних змінних до перевірки психометричних властивостей використаних інструментів та встановлення взаємозв'язків між ключовими показниками. Отримані за допомогою цих методів результати детально розглядаються у наступному підрозділі роботи.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Емпіричне дослідження проводилось на вибірці з 30 студентів Університету митної справи та фінансів, які добровільно взяли участь у дистанційному психодіагностичному опитуванні. Усі отримані анкети були заповнені у повному обсязі та відповідали критеріям включення до основної вибірки. Аналіз результатів дослідження здійснювався у три послідовні етапи: на першому етапі перевірялась психометрична надійність використаного діагностичного інструментарію через розрахунок коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха; на другому етапі обчислювались показники описової статистики за кожною з трьох методик; на третьому етапі проводився кореляційний аналіз за К. Пірсоном з метою перевірки висунутої гіпотези. Викладення результатів організовано у логічній послідовності —

від методичної перевірки інструментарію через описову характеристику вибірки до встановлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Перевірка психометричної надійності діагностичного інструментарію. Оскільки дві з трьох використаних у дослідженні методик (SIAS та BFNE) застосовувались у самостійно перекладеній автором версії, питання їхньої внутрішньої узгодженості мало особливе значення для подальшого аналізу. Якщо переклад зберіг семантичну еквівалентність оригінальним формулюванням і не порушив однорідність вимірюваного конструкту, всі твердження кожної шкали мають достатньо узгоджено вимірювати один латентний фактор, що відображається у високих значеннях коефіцієнта α Кронбаха. Розрахунок цього коефіцієнта здійснювався окремо для кожної з трьох шкал на основі індивідуальних відповідей всіх 30 досліджуваних. Результати наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Коефіцієнти внутрішньої узгодженості використаних шкал (n = 30)

Шкала	Кількість пунктів	α Кронбаха	Рівень узгодженості
BFNE (Коротка шкала страху негативної оцінки)			Високий
SIAS (Шкала тривоги при соціальній взаємодії)			Високий
Фактор Q2 з 16PF Р. Кеттелла (Форма С)			Прийнятний з обмеженнями

Як видно з даних таблиці 2.1, коефіцієнти α Кронбаха для двох самостійно перекладених шкал — BFNE ($\alpha = 0,89$) та SIAS ($\alpha = 0,87$) — відповідають високому рівню внутрішньої узгодженості за прийнятими у психометриці нормативами ($\alpha \geq 0,80$ — добра узгодженість, $\alpha \geq 0,90$ — відмінна узгодженість). Отримані значення підтверджують, що самостійно

перекладені україномовні версії опитувальників зберігають психометричну якість оригінальних інструментів і можуть бути коректно використані для подальшого аналізу. Це є важливим методичним результатом, що додатково обґрунтовує можливість залучення зазначених шкал до україномовних психодіагностичних досліджень соціальної тривожності та страху негативної оцінки.

Дещо нижче значення α Кронбаха було отримано для фактора Q2 — 0,57. Інтерпретація цього показника потребує окремого коментаря з огляду на специфіку інструменту. По-перше, фактор Q2 у формі С опитувальника 16PF містить лише 6 пунктів, тоді як коефіцієнт α Кронбаха є чутливим до кількості тверджень шкали: при невеликій кількості пунктів навіть якісно сконструйована шкала може давати помірні значення α . По-друге, фактор Q2 за своєю природою є вимірюванням широкої особистісної риси («Конформізм — Нонконформізм»), що включає різні аспекти — орієнтацію на групову думку, потребу у соціальній підтримці, незалежність прийняття рішень, — які можуть бути слабко скорельованими між собою у деяких вибірках. По-третє, отримане значення ($\alpha = 0,57$) хоч і нижче рекомендованого для дослідницьких цілей порогу 0,70, проте не дискваліфікує шкалу для використання у пілотних та дипломних дослідженнях, особливо за умови обережної інтерпретації отриманих за нею результатів. У зв'язку з цим висновки, що ґрунтуються на показниках фактора Q2, надалі формулювались з урахуванням зазначеного обмеження.

Загалом, психометрична перевірка використаного діагностичного інструментарію засвідчила достатньо високу надійність двох ключових шкал (BFNE та SIAS) і помірну, але прийнятну надійність фактора Q2. Це створило необхідні передумови для подальшого змістовного аналізу отриманих емпіричних даних.

Описова статистика показників за трьома методиками. З метою отримання загальної характеристики розподілу показників по вибірці було розраховано основні параметри описової статистики за кожною з трьох

використаних шкал: середнє арифметичне (M), стандартне відхилення (SD), мінімальне та максимальне значення. Результати наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Описова статистика показників за трьома методиками (n = 30)

Показник					Теоретичний діапазон шкали
BFNE (страх негативної оцінки)				6	12–60
SIAS (соціальна тривожність)				24,3	0–80
Фактор Q2 (нонконформізм)				5,2	

Аналіз даних таблиці 2.2 дозволяє охарактеризувати загальний профіль вибірки за досліджуваними показниками.

За шкалою BFNE середній бал по вибірці склав 28,6 при стандартному відхиленні 9,4. Враховуючи, що теоретичний діапазон шкали становить 12–60 балів, а середина теоретичного діапазону — 36 балів, отримане середнє значення розташоване у нижній частині середнього діапазону шкали, що відповідає переважно помірному рівню страху негативної оцінки у досліджуваній вибірці. Це загалом узгоджується з даними міжнародних досліджень, які фіксують відчутну, хоч і неоднорідну, вираженість страху негативної оцінки у студентських вибірках [23, 25], що пояснюється специфікою академічного середовища як простору інтенсивного оцінювання. Розкид індивідуальних значень (від 12 до 44 балів) охоплює значну частину теоретичного діапазону шкали, що свідчить про достатню варіативність вибірки за досліджуваним конструктом і створює методичні передумови для подальшого виявлення кореляційних зв'язків з іншими змінними.

За шкалою SIAS середній бал склав 24,3 при стандартному відхиленні 12,6. Враховуючи стандартний діагностичний поріг шкали (значення 0–36 балів інтерпретуються як нормативний рівень соціальної тривожності, а 37–80 — як підвищений), отримане середнє значення знаходиться в межах нормативного діапазону. Це означає, що типовий учасник досліджуваної

вибірки переживає соціальну тривожність на рівні, який не виходить за межі звичайних для здорової популяції реакцій у ситуаціях соціальної взаємодії. Водночас стандартне відхилення 12,6 є найбільшим серед трьох досліджуваних показників, що свідчить про значну гетерогенність вибірки за рівнем соціальної тривожності: окремі досліджувані демонструють виражену соціальну тривожність, тоді як інші — мінімальні її прояви. Підвищений рівень соціальної тривожності серед студентської молоді є типовим явищем, що фіксується як у міжнародних, так і в українських дослідженнях [4, 44].

За фактором Q2 середній бал по вибірці склав 5,2 при стандартному відхиленні 2,2. З огляду на те, що пороговим значенням, яке розділяє полюс конформізму (0–5 балів) і полюс нонконформізму (6–12 балів), є середина теоретичного діапазону, отримане середнє значення вибірки знаходиться буквально на межі між цими двома полюсами. Це свідчить про те, що досліджувана вибірка не демонструє вираженого зміщення в бік ані конформності, ані нонконформності, а розподіляється між цими двома типами соціальної поведінки приблизно порівну. Розкид індивідуальних значень (від 1 до 11 балів) охоплює майже весь теоретичний діапазон шкали, що методично сприяє виявленню потенційних кореляційних зв'язків.

Таким чином, описова статистика трьох ключових показників дослідження виявила: помірно підвищений рівень страху негативної оцінки, нормативний рівень соціальної тривожності та проміжне положення вибірки за фактором конформізму—нонконформізму. Усі три змінні характеризуються достатнім розкидом індивідуальних значень, що є важливою методичною передумовою для подальшого виявлення кореляційних зв'язків між ними.

Розподіл досліджуваних за рівнями вираженості показників. З метою більш детальної характеристики вибірки та отримання якісної картини розподілу досліджуваних ознак було проведено аналіз розподілу учасників за рівнями вираженості показників по кожній з трьох методик. При цьому система рівнів встановлювалась окремо для кожного інструменту відповідно до його методологічної логіки: для BFNE використовувалась трирівнева

система (низький, середній, високий), що традиційно застосовується для кількісних шкал з широким теоретичним діапазоном; для SIAS — дворівнева (нормативний рівень / підвищений рівень) відповідно до стандартного діагностичного порогу 36/37; для фактора Q2 — дворівнева, що відображає біполярну природу конструкту (полюс конформізму / полюс нонконформізму) з пороговим значенням 5/6. Результати наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Розподіл учасників за рівнями вираженості
досліджуваних показників (n = 30)**

Методика	Рівень / Полюс	Кількість осіб	Відсоток від вибірки
	Низький рівень		
	Середній рівень		
	Високий рівень		
	Нормативний рівень		
	Підвищений рівень		
Фактор Q2	Полюс конформізму		
	Полюс нонконформізму		

Розглянемо отримані результати по кожній з методик окремо.

Розподіл за шкалою BFNE. Як видно з даних таблиці 2.3, більшість досліджуваних (70,0%, тобто 21 особа) демонструють середній рівень страху негативної оцінки, що відповідає нормативному діапазону для студентського віку. Близько третини вибірки (30,0%, тобто 9 осіб) перебуває у зоні низького рівня страху негативної оцінки, що свідчить про наявність у цієї частини досліджуваних відносно стійкої когнітивної позиції, не обтяженої виразним очікуванням критичного судження з боку інших. Високого рівня страху негативної оцінки не продемонстрував жоден з досліджуваних, що є показовим результатом сам по собі: він свідчить про те, що в досліджуваній вибірці клінічно значущі прояви страху оцінки відсутні, а сам цей конструкт

варіює переважно в межах нормативного діапазону. Графічне відображення розподілу представлено на рисунку 2.1.

Рівень страху негативної оцінки

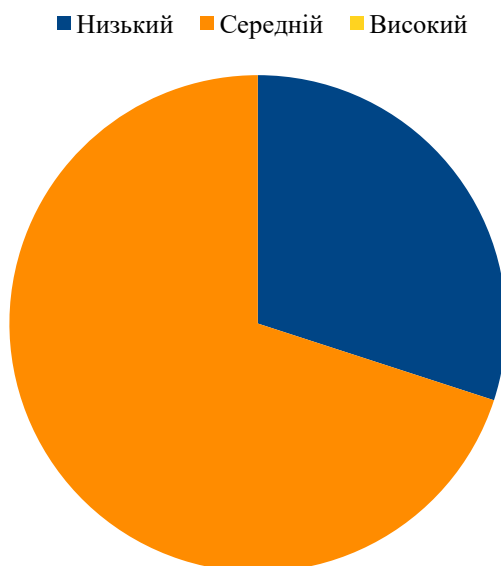

Рис. 2.1. Розподіл досліджуваних за рівнями страху негативної оцінки

Виявлений розподіл є показовим: відсутність у вибірці осіб із високим рівнем страху негативної оцінки свідчить про те, що дезадаптивні прояви цього конструкту в обстеженій студентській групі не зафіксовано. Водночас поєднання переважання середнього рівня (70%) з помітною часткою досліджуваних із низьким рівнем (30%) вказує на те, що страх негативної оцінки у студентському середовищі варіює переважно в межах нормативного діапазону, від мінімальних до помірних проявів. Такий профіль узгоджується з теоретичними положеннями, розглянутими у першому розділі роботи: страх негативної оцінки розглядається не як патологічне явище, а як еволюційно доцільний когнітивний механізм, який у нормі активується у соціальних ситуаціях і лише за умови надмірної вираженості набуває дезадаптивного характеру [11, 35].

Розподіл за шкалою SIAS. За шкалою соціальної тривожності більшість досліджуваних — 23 особи (76,7%) — продемонстрували показники в межах нормативного діапазону (0–36 балів). Підвищений рівень соціальної тривожності виявлено у 7 осіб (23,3%), що становить близько чверті вибірки. Графічне відображення розподілу представлено на рисунку 2.2.

Рівень тривоги під час соціальної взаємодії

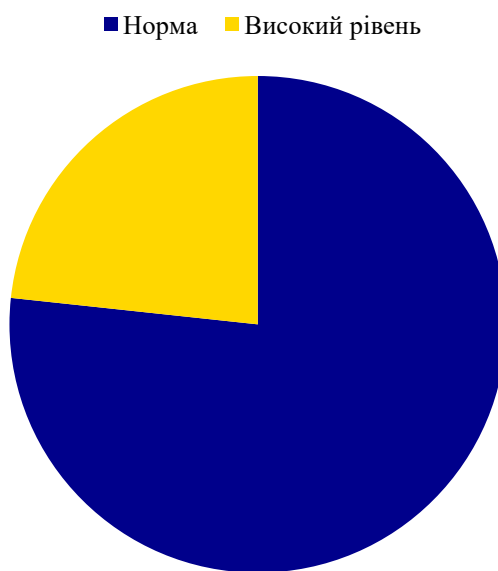

Рис. 2.2. Розподіл досліджуваних за рівнями соціальної тривожності

Зіставлення розподілів за двома методиками виявляє наступну картину: 23,3% досліджуваних демонструють підвищений рівень соціальної тривожності, тоді як за шкалою BFNE 30,0% перебувають у зоні низького рівня страху негативної оцінки за відсутності осіб з високим рівнем. Питання про відносну роль емоційного та когнітивного компонентів у формуванні поведінкових патернів буде розглянуто у наступному блоці на основі кореляційного аналізу.

Розподіл за фактором Q2. Розподіл досліджуваних за фактором Q2 виявився близьким до рівномірного: 16 осіб (53,3%) розташувались на полюсі конформізму, тоді як 14 осіб (46,7%) — на полюсі нонконформізму. Графічне відображення розподілу подано на рисунку 2.3.

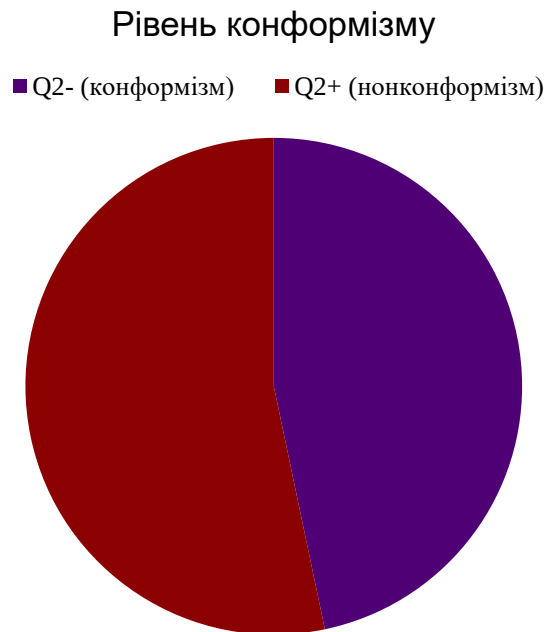

Рис. 2.3. Розподіл досліджуваних за фактором Q2 («Конформізм — Нонконформізм»), $n = 30$.

Отриманий розподіл є показовим. Він свідчить про те, що в досліджуваній вибірці не спостерігається вираженого домінування одного з полюсів — конформна та нонконформна стратегії соціальної поведінки представлені приблизно порівну. Незначна перевага полюсу конформізму (на 6,6%) узгоджується з даними кросс-культурних досліджень, які свідчать про дещо вищі рівні конформності у культурах з вираженою колективістською орієнтацією [12]. Утім, ця незначна перевага не дає достатніх підстав для категоричних узагальнень з огляду на обмежений обсяг вибірки.

Узагальнення результатів описового аналізу. Проведений описовий аналіз результатів дослідження дозволяє сформулювати кілька попередніх узагальнень. По-перше, всі три використані шкали продемонстрували достатню вибіркочну варіативність — індивідуальні значення охоплюють значну частину теоретичного діапазону кожного інструменту, що методично обґрунтовує можливість подальшого кореляційного аналізу. По-друге, у досліджуваній вибірці страх негативної оцінки представлений переважно

середнім рівнем за відсутності клінічно значущих проявів, а соціальна тривожність — переважно нормативним рівнем, що в цілому характеризує вибірку як благополучну за обома показниками соціально-тривожних переживань. По-третє, за фактором Q2 не виявлено домінування жодного з полюсів — конформна та нонконформна стратегії представлені приблизно порівну. Зазначені попередні висновки потребують уточнення через кореляційний аналіз, який і становитиме предмет подальшого викладення.

Кореляційний аналіз отриманих даних. Центральним етапом емпіричного дослідження є кореляційний аналіз, що дозволяє кількісно перевірити висунуту гіпотезу та встановити характер взаємозв'язків між трьома досліджуваними змінними — соціальною тривожністю (SIAS), страхом негативної оцінки (BFNE) та схильністю до конформізму (фактор Q2). Розрахунок коефіцієнтів кореляції здійснювався за методом К. Пірсона на основі індивідуальних показників усіх 30 досліджуваних. Для кожного отриманого коефіцієнта визначався рівень статистичної значущості (p), що дозволяло встановити, чи є виявлений зв'язок випадковим, чи закономірним. Прийнятним рівнем значущості вважалось $p < 0,05$. Інтерпретація сили зв'язку здійснювалась за класифікацією Дж. Коена: $|r| < 0,3$ — слабкий зв'язок, $0,3 \leq |r| < 0,5$ — помірний, $|r| \geq 0,5$ — сильний. Результати кореляційного аналізу подано в таблиці 2.4.

Кореляційна матриця показників за трьома методиками (n = 30)

Показник			
	-		-0,41*
		-	-0,008
	-0,41*	-0,008	-

Примітка: * $p < 0,05$; ** $p < 0,001$.

Аналіз отриманої кореляційної матриці виявив три кореляційні зв'язки, кожен з яких потребує окремої змістовної інтерпретації.

Зв'язок між страхом негативної оцінки та соціальною тривожністю (BFNE ↔ SIAS). Найсильнішим виявленим зв'язком є кореляція між показниками BFNE і SIAS: $r = 0,65$ при $p < 0,001$. За класифікацією Дж. Коена цей коефіцієнт відповідає сильному рівню зв'язку, а його статистична значущість на рівні $p < 0,001$ свідчить про те, що ймовірність випадкового виявлення такого результату становить менше однієї тисячної. Виявлений зв'язок є позитивним: досліджувані з вищими показниками страху негативної оцінки демонструють і вищі показники соціальної тривожності у ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Цей результат повністю узгоджується з теоретичними положеннями, розглянутими у першому розділі роботи. Згідно з когнітивно-поведінковими моделями соціальної тривожності — зокрема моделями Д. Кларка і А. Веллса [17] та Р. Рапі і Р. Хеймберга [43] — страх негативної оцінки виступає одним з ключових когнітивних механізмів, що підтримують і посилюють тривожне реагування у ситуаціях соціальної взаємодії. Особа з вираженою установкою на очікування критичного оцінювання входить у соціальну ситуацію з активованим когнітивним «фільтром», який систематично надає нейтральним соціальним сигналам загрозливого забарвлення, що, у свою чергу, активує і підтримує безпосередньо емоційний компонент тривоги. Виявлений у нашому дослідженні сильний кореляційний зв'язок між цими двома

конструктами підтверджує цю теоретичну модель на емпіричному рівні в межах вибірки української студентської молоді.

Водночас важливо підкреслити, що сильна, але не повна кореляція ($r = 0,65$, а не $r = 1,00$) свідчить про те, що страх негативної оцінки і соціальна тривожність — попри їх тісний зв'язок — є різними психологічними конструктами. Часткова дисоціація цих показників, виражена в неповному коефіцієнті кореляції, означає, що частина дисперсії однієї змінної не пояснюється іншою. Саме ця часткова автономність і робить можливим — і теоретично продуктивним — окремий розгляд зв'язків кожного з цих конструктів з третьою змінною — фактором конформізму.

Зв'язок між страхом негативної оцінки та фактором конформізму (BFNE ↔ Q2). Другим виявленим у дослідженні значущим зв'язком є кореляція між показниками BFNE і фактора Q2: $r = -0,41$ при $p = 0,026$. Виявлений зв'язок є помірним за силою (за класифікацією Дж. Коена) та статистично значущим на рівні $p < 0,05$. Особливою методологічною важливістю цього результату є те, що він безпосередньо стосується ключового змістовного питання нашого дослідження — наявності зв'язку між когнітивним механізмом страху негативної оцінки та поведінковою схильністю до конформізму.

Інтерпретація знаку отриманого коефіцієнта потребує уваги до специфіки шкали Q2. Як зазначалось у підрозділі 2.1, у цьому опитувальнику високі бали відповідають полюсу нонконформізму (самодостатності), а низькі — полюсу конформізму. Отже, виявлений негативний коефіцієнт кореляції ($r = -0,41$) змістовно означає прямий зв'язок між страхом негативної оцінки та конформною поведінкою: чим вищий рівень страху негативної оцінки, тим нижчі показники за фактором Q2, тобто тим виразніше особа схиляється до полюсу конформізму. У термінах змістовної інтерпретації цей зв'язок можна сформулювати так: досліджувані з відносно вищим рівнем когнітивної установки на очікування негативного оцінювання демонструють і вищу схильність орієнтуватись на групову думку при прийнятті рішень,

причому цей патерн зберігається навіть у межах нормативного діапазону шкали BFNE.

Цей результат має суттєве теоретичне значення. Він безпосередньо підтверджує одне з ключових припущень нашого дослідження — про те, що страх негативної оцінки виступає важливим когнітивним чинником формування конформної поведінки. Психологічна логіка цього зв'язку є зрозумілою: чим більшою мірою особа схильна очікувати критичного судження з боку інших, тим частіше відстоювання власної позиції в ситуації групового тиску переживається нею як ризикована стратегія, що загрожує негативною реакцією оточуючих. Принципово важливим є те, що цей зв'язок виявляється і в нормативному діапазоні значень BFNE, тобто не вимагає клінічно вираженого рівня страху оцінки для свого прояву — він діє на рівні відносних індивідуальних відмінностей у межах загалом благополучної вибірки. У такому контексті узгодження з груповою думкою постає як раціональна захисна стратегія, спрямована на мінімізацію ризику соціального відкидання. Виявлений нами емпіричний зв'язок узгоджується з результатами сучасних міжнародних досліджень, які прямо демонструють підвищену схильність соціально тривожних осіб до конформної поведінки в ситуаціях групового тиску [11].

Цей результат також узгоджується із соціометричною теорією самооцінки М. Лірі та Р. Баумайстера [34]. Згідно з цією теорією, страх негативної оцінки є сигнальною системою, що активується при сприйнятті загрози зниження соціальної прийнятності, і спонукає особистість до поведінки, орієнтованої на збереження групової приналежності. Конформна поведінка є одним з найбільш типових проявів такої орієнтації — і саме це підтверджується отриманим у нашому дослідженні емпіричним зв'язком.

Помірна (а не сильна) сила кореляції — $r = -0,41$ — є також важливою для інтерпретації. Вона свідчить про те, що страх негативної оцінки є одним з чинників конформної поведінки, але не єдиним і не визначальним. На вибір конформної стратегії суттєво впливають і інші змінні — характеристики

групи, ступінь невизначеності ситуації, копінг-ресурси особистості, рівень її ідентичності, культурний контекст. Виявлений зв'язок не зводить конформізм до простого наслідку страху негативної оцінки, а вказує на те, що цей когнітивний механізм є одним з важливих, але не єдиних чинників, які визначають поведінкові стратегії особистості у соціальній взаємодії.

Зв'язок між соціальною тривожністю та фактором конформізму (SIAS ↔ Q2). Третім виявленим зв'язком — точніше, відсутністю значущого зв'язку — є кореляція між SIAS і фактором Q2: $r = -0,008$ при $p = 0,97$. Це значення є практично нульовим за силою та статистично незначущим. Емпірично це означає, що в досліджуваній вибірці рівень соціальної тривожності як емоційного переживання у ситуаціях міжособистісної взаємодії не пов'язаний із схильністю до конформної поведінки.

Цей результат, на перший погляд, здається парадоксальним і таким, що суперечить вихідній гіпотезі дослідження. Дійсно, у початковій формулюванні гіпотези припускалось, що між соціальною тривожністю і конформізмом має існувати прямий кореляційний зв'язок. Однак отримане значення $r = -0,008$ не дозволяє говорити про наявність такого зв'язку у нашій вибірці. Інтерпретація цього результату потребує особливої уваги і розгляду кількох можливих пояснень.

Перше пояснення: відносна автономність емоційного та когнітивного компонентів. Як показав попередній аналіз, страх негативної оцінки (когнітивний компонент) демонструє значущий зв'язок з конформізмом, тоді як соціальна тривожність (емоційний компонент) — ні. Це може свідчити про те, що для формування конформної поведінки критичним є саме когнітивний механізм — установка на очікування негативного оцінювання, — а не безпосереднє емоційне переживання тривоги в соціальних ситуаціях. Іншими словами, особа може переживати інтенсивну тривогу у ситуаціях міжособистісної взаємодії, але якщо у неї немає вираженої когнітивної установки на очікування критичного судження, то й конформна поведінка не активується. І навпаки — особа без вираженої тривоги може демонструвати

конформність, якщо у неї присутня когнітивна установка на необхідність відповідати очікуванням групи. Така інтерпретація узгоджується з сучасними дослідженнями, які підкреслюють провідну роль саме когнітивного, а не емоційного компонента соціальної тривожності у формуванні поведінкових патернів [25, 35].

Друге пояснення: специфіка інструменту вимірювання конформності. Фактор Q2 з 16PF Кеттелла діагностує конформізм як стійку особистісну рису — узагальнену тенденцію орієнтуватись на групову думку у різних життєвих ситуаціях. SIAS, натомість, вимірює соціальну тривожність як специфічну реакцію саме на ситуації міжособистісної взаємодії. Не виключено, що ці два конструкти оперують на різних рівнях аналізу: тривожність є більш ситуативним переживанням, тоді як конформізм за Кеттеллом — більш загальною особистісною диспозицією. Таке невідповідність рівнів аналізу може зменшувати статистичний зв'язок навіть тоді, коли реальна психологічна спорідненість між явищами існує.

Третє пояснення: обмежений обсяг вибірки. Статистична потужність кореляційного аналізу істотно залежить від обсягу вибірки. На вибірці з 30 досліджуваних значущим вважається коефіцієнт кореляції приблизно від $|r| \geq 0,36$. Дрібні та помірні зв'язки нижче цього порогу можуть не виявлятися як значущі навіть тоді, коли вони реально існують у генеральній сукупності. Утім, отримане значення $r = -0,008$ настільки близьке до нуля, що пояснення відсутності зв'язку лише через обмежену потужність є малоправдоподібним: навіть на більшій вибірці зв'язок такого порядку залишався б практично відсутнім.

Четверте пояснення: гендерний дисбаланс вибірки. У досліджуваній вибірці представництво чоловіків (80%) і жінок (20%) є асиметричним. Дослідження свідчать, що зв'язок між соціальною тривожністю та конформізмом може мати різну вираженість у чоловіків і жінок: зокрема, у жінок цей зв'язок типово виявляється сильнішим. Імовірно, домінування у вибірці чоловічої частини могло «приховати» зв'язок, що міг би проявитись у

більш збалансованій за статтю вибірці. Це пояснення також є важливим напрямом для подальших досліджень.

Узагальнюючи інтерпретацію цього результату, слід зазначити, що відсутність прямого кореляційного зв'язку між SIAS і Q2 не є «поразкою» дослідження, а змістовно важливою знахідкою. Вона звертає увагу на те, що значущий зв'язок з конформною поведінкою у досліджуваній вибірці виявляє саме когнітивний компонент соціально-тривожних переживань — страх негативної оцінки, — тоді як емоційний компонент у вигляді загального рівня соціальної тривожності прямого зв'язку з конформними реакціями не демонструє. Цей висновок узгоджується з найбільш сучасними когнітивно-поведінковими моделями соціальної тривожності і має суттєве значення для розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі конформної поведінки у студентському середовищі.

Аналіз трьох виявлених у дослідженні кореляційних зв'язків дозволяє реконструювати цілісну психологічну картину взаємодії досліджуваних конструктів у студентському середовищі. Узагальнено цю картину можна описати таким чином: соціальна тривожність і страх негативної оцінки утворюють тісно пов'язану діаду емоційного та когнітивного компонентів соціально-тривожних переживань ($r = 0,65$), однак тільки когнітивний з цих компонентів виявляє значущий зв'язок із поведінковою схильністю до конформізму ($r = -0,41$ для BFNE проти $r = -0,008$ для SIAS).

Цей патерн результатів має важливе теоретичне значення. Він свідчить про те, що у складній системі регуляції соціальної поведінки саме когнітивні установки — а не безпосередні емоційні переживання — виступають вирішальним містком між внутрішнім станом особистості та її конкретними поведінковими виборами в ситуаціях соціальної взаємодії. Емоційне переживання тривоги саме по собі не обов'язково активує конформну поступливість: у досліджуваній вибірці безпосередній зв'язок зі схильністю до конформізму виявляє саме когнітивний компонент — страх негативної оцінки як установка на очікування критичного судження з боку інших, — тоді

як загальний рівень емоційної тривожності у ситуаціях соціальної взаємодії такого зв'язку не демонструє.

Описана модель добре узгоджується з провідними когнітивно-поведінковими концепціями, розглянутими у першому розділі роботи. Зокрема, теорія самопрезентації Б. Шленкера і М. Лірі [46], соціометрична теорія самооцінки М. Лірі та Р. Баумайстера [34], когнітивні моделі соціальної тривожності Д. Кларка і А. Веллса [17] спільно акцентують ключову роль когнітивного компонента в регуляції соціально-тривожної поведінки. Отримані в нашому дослідженні емпіричні результати підтримують цю теоретичну лінію і конкретизують її у контексті української студентської молоді.

Отриманий патерн також має практичне значення для розуміння природи конформної поведінки у студентському середовищі. Він свідчить про те, що психологічна допомога студентам, які демонструють виражену конформність, має фокусуватись передусім на роботі з когнітивними установками — переконаннями щодо ймовірності негативного оцінювання, інтерпретаціями соціальних ситуацій, очікуваннями щодо реакцій оточуючих, — а не лише на зниженні загального рівня тривожності. Робота лише з емоційним компонентом без зміни когнітивних установок може виявитись недостатньою для модифікації стійких поведінкових патернів. Зазначені практичні аспекти будуть розглянуті більш детально у наступному підрозділі роботи.

При інтерпретації отриманих результатів необхідно враховувати низку обмежень дослідження. По-перше, обсяг вибірки ($n = 30$) є типовим для дипломних кореляційних досліджень, однак обмежує статистичну потужність аналізу. По-друге, гендерний дисбаланс вибірки (80% чоловіків, 20% жінок) звужує можливості узагальнення результатів і потенційно міг вплинути на структуру виявлених кореляцій. По-третє, фактор Q2 з 16PF продемонстрував помірний коефіцієнт внутрішньої узгодженості ($\alpha = 0,57$), що може частково пояснювати відсутність значущого зв'язку $SIAS \leftrightarrow Q2$. По-четверте, у

досліджуваний вибірці страх негативної оцінки представлений переважно нормативним діапазоном за відсутності осіб з високим рівнем за шкалою BFNE, що звужує можливості виявлення зв'язків, які можуть проявлятися саме у крайніх (виражених) значеннях цього конструкту. Ці обмеження окреслюють перспективні напрями подальших досліджень: збільшення обсягу вибірки, забезпечення гендерного балансу, залучення додаткових інструментів вимірювання конформності для триангуляції результатів, а також цілеспрямований добір вибірки із ширшим розкидом значень страху негативної оцінки.

Висунута на початку дослідження гіпотеза, що передбачала прямий кореляційний зв'язок як соціальної тривожності, так і страху негативної оцінки зі схильністю до конформізму, знайшла часткове підтвердження. Припущення про прямий зв'язок страху негативної оцінки з конформною поведінкою отримало емпіричне підтвердження: виявлено значущу помірну кореляцію між цими показниками ($r = -0,41$, $p = 0,026$), що підтверджує роль страху негативної оцінки як одного з психологічних детермінантів конформних реакцій студентської молоді. Натомість припущення про прямий зв'язок соціальної тривожності з конформною поведінкою на досліджуваний вибірці підтвердження не отримало ($r = -0,008$, $p = 0,97$). Отриманий патерн результатів у поєднанні з виявленим сильним зв'язком між самими страхом негативної оцінки та соціальною тривожністю ($r = 0,65$, $p < 0,001$) свідчить про диференційований характер внеску двох досліджуваних компонентів соціально-тривожних переживань у формування конформної поведінки: значущий зв'язок з конформізмом виявляє саме когнітивний компонент, тоді як емоційний компонент безпосереднього зв'язку з конформною поведінкою у досліджуваний вибірці не демонструє.

2.3. Психологічні засади профілактики надмірної конформності та конструктивної соціальної взаємодії студентів

Емпіричні результати, отримані у попередньому підрозділі, дозволяють не лише уточнити теоретичні уявлення про взаємозв'язок соціальної тривожності, страху негативної оцінки та конформної поведінки, але й сформулювати психологічно обґрунтовані напрями практичної роботи зі студентською молоддю. Зокрема, виявлений у дослідженні факт того, що саме когнітивний компонент соціально-тривожних переживань (страх негативної оцінки), а не загальний емоційний стан тривожності, виявляє значущий зв'язок із схильністю до конформізму, безпосередньо вказує на необхідну точку прикладання психологічних інтервенцій. У цьому підрозділі формуються теоретико-обґрунтовані засади профілактики надмірної конформності у студентському середовищі та формування навичок конструктивної соціальної взаємодії, що ґрунтуються на отриманих у роботі емпіричних даних та сучасних наукових підходах до означеної проблематики.

Теоретичне обґрунтування підходу. Перш ніж окреслювати конкретні напрями психологічної роботи, необхідно визначити її загальну стратегічну орієнтацію. Передусім слід підкреслити, що йдеться саме про профілактичну, а не корекційну роботу. Студентська молодь у переважній більшості не належить до клінічної популяції з діагностованими тривожними розладами; йдеться про здорових осіб, які перебувають у складному віковому періоді з підвищеною чутливістю до соціального оцінювання та можуть демонструвати субклінічні прояви соціальної тривожності та схильності до конформних реакцій. Отримані у нашому дослідженні дані підтверджують саме таку картину: переважна більшість досліджуваних (76,7%) демонструє нормативний рівень соціальної тривожності, а страх негативної оцінки представлений переважно середнім рівнем за відсутності клінічно виражених проявів. Водночас навіть у такій благополучній вибірці виявлено значущий зв'язок між когнітивним компонентом тривожних переживань та конформною поведінкою ($r = -0,41$, $p < 0,05$), що свідчить про доцільність превентивної роботи саме з широким контингентом студентів у профілактичному, а не клінічному форматі.

Другим принциповим положенням є вибір когнітивно-поведінкової орієнтації як методологічної основи запропонованих засад. Цей вибір не є випадковим: він безпосередньо випливає з емпіричних результатів дослідження. Виявлений значущий зв'язок між страхом негативної оцінки та конформізмом ($r = -0,41$, $p < 0,05$) при відсутності прямого зв'язку між соціальною тривожністю та конформізмом ($r = -0,008$) свідчить про те, що ключовою мішенню профілактичної роботи має виступати саме когнітивний компонент — система переконань, очікувань і інтерпретацій соціальних ситуацій. Загальне зниження рівня тривожності без модифікації когнітивних установок, відповідно до отриманих даних, не може ефективно вплинути на поведінкові патерни конформності. Цей висновок узгоджується з теоретичними положеннями когнітивно-поведінкових моделей соціальної тривожності [17, 43], а також з результатами сучасних рандомізованих інтервенцій, спрямованих саме на роботу зі страхом негативної оцінки у студентського контингенту [23].

Третім важливим положенням є усвідомлення того, що метою профілактичної роботи не може і не повинно бути «викорінення» конформності як такої. Як було показано у першому розділі роботи, конформна поведінка є еволюційно та соціально доцільним механізмом адаптації до групи, що забезпечує соціальну інтеграцію та координацію колективних дій. Проблемною є не сама по собі здатність узгоджувати власну поведінку з груповою нормою, а надмірна, дезадаптивна конформність, що ґрунтується на тривожному уникненні негативного оцінювання і призводить до втрати власної позиції у ситуаціях, де її відстоювання є виправданим [11, 40]. Відповідно, метою профілактичної роботи виступає не зниження конформності до мінімуму, а формування здатності до диференційованого використання конформних та автономних стратегій залежно від ситуаційного контексту.

На основі сформульованих теоретичних положень та з урахуванням отриманих емпіричних даних можна виділити три ключові напрями

психологічної профілактики надмірної конформності у студентському середовищі.

Перший напрям — когнітивна робота зі страхом негативної оцінки — є центральним з огляду на виявлений у дослідженні значущий зв'язок цього конструкту з конформною поведінкою. Психологічна робота у цьому напрямі ґрунтується на виявленні та модифікації автоматичних негативних думок, типових когнітивних викривлень («читання думок», «катастрофізація», «персоналізація»), а також систематичних інтерпретативних схем, що надають нейтральним соціальним сигналам загрозливого забарвлення. Студентам, у яких рівень страху негативної оцінки наближається до верхньої межі нормативного діапазону або перевищує його, доцільно пропонувати техніки когнітивного реструктурування, поведінкові експерименти зі співставленням очікуваних і реальних реакцій оточуючих, а також роботу з ієрархією соціальних ситуацій від менш до більш загрозливих. Ефективність таких підходів підтверджена сучасними дослідженнями: рандомізовані інтервенції з використанням когнітивно-орієнтованих технік демонструють значуще зниження показників страху негативної оцінки у студентських вибірках навіть при короткостроковому форматі роботи [23, 25].

Другий напрям — розвиток зрілої особистісної ідентичності та автономії — спрямований на роботу з ширшим психологічним фундаментом, на якому формуються стійкі поведінкові стратегії. Як зазначалось у першому розділі роботи, юнацький вік є періодом активного становлення ідентичності [20], а наявність сформованої системи власних цінностей, переконань і цілей виступає одним з найважливіших буферів проти надмірної залежності від групової думки [49]. Психологічна робота у цьому напрямі передбачає створення умов для рефлексії студентами власних цінностей, інтересів, життєвих пріоритетів, а також підтримку процесу диференціації власної позиції від позицій референтних груп. Важливою складовою такої роботи є формування здатності переживати ситуації незгоди з груповою думкою без надмірного емоційного дискомфорту, що тісно пов'язано з розвитком

впевненості у собі та самоповаги [34, 46]. Технологічно ця робота може реалізуватись через рефлексивні групові обговорення, індивідуальне психологічне консультування, методики ціннісного орієнтування.

Третій напрям — формування навичок диференційованого використання стратегій соціальної поведінки — є інтегральним і спрямований на безпосередню роботу з поведінковим репертуаром студента. Йдеться про розвиток здатності розрізняти ситуації, у яких конформне узгодження з групою є адаптивним (наприклад, у нових соціальних контекстах, у питаннях, де власна компетентність обмежена), та ситуації, у яких відстоювання власної позиції є виправданим і необхідним (наприклад, у питаннях етичного вибору, особистих кордонів, професійних рішень) [13, 40]. Важливою складовою цього напрямку є тренування навичок асертивної поведінки — здатності відкрито висловлювати власні думки, почуття і потреби з повагою до інших учасників взаємодії, без надмірної агресії або підкорення. Поряд з цим необхідне формування компетенцій соціального аналізу — здатності оцінювати характеристики групи, мотиви її учасників, контекст ситуації для усвідомленого, а не реактивного вибору стратегії поведінки.

Сформульовані напрями психологічної роботи можуть бути реалізовані через систему організаційних форм, доступних у середовищі закладу вищої освіти. Першою такою формою виступає робота психологічних служб вищих навчальних закладів, що передбачає індивідуальне консультування студентів, які звертаються з відповідними запитами, а також групову роботу за спеціально розробленими програмами. Другою формою є тренінгові групи, орієнтовані на розвиток конкретних навичок — асертивності, конструктивного спілкування, рефлексії соціальних ситуацій. Третьою формою, що набула поширення у сучасній практиці, є короткострокові цифрові інтервенції (single-session interventions), які при невеликих часових затратах демонструють значущу ефективність у роботі зі страхом негативної оцінки у студентів [23]. Нарешті, важливою є системна інформаційно-

просвітницька робота — лекції, семінари, інформаційні матеріали, що сприяють підвищенню психологічної грамотності студентської спільноти щодо феноменів соціальної тривожності, конформності, асертивної поведінки.

Запропоновані засади профілактичної роботи можуть слугувати теоретичною основою для розробки конкретних програм психологічного супроводу студентської молоді у закладах вищої освіти. Подальша операціоналізація сформульованих засад — у формі конкретних тренінгових програм, методичних рекомендацій для практикуючих психологів, інформаційних матеріалів для самих студентів — становить перспективний напрям прикладних психологічних розробок. Особливо актуальним видається подальше емпіричне вивчення ефективності зазначених профілактичних форм роботи на українських студентських вибірках, що дозволить уточнити та конкретизувати запропоновані тут загальні засади у контексті специфіки вітчизняного освітнього середовища.

Висновки до розділу 2

Емпіричне дослідження, представлене у другому розділі роботи, було спрямоване на перевірку висунутої гіпотези щодо взаємозв'язку соціальної тривожності, страху негативної оцінки та схильності до конформізму у студентської молоді, а також на формулювання теоретично обґрунтованих засад психологічної профілактики надмірної конформності у студентському середовищі. На основі проведеного аналізу можна сформулювати наступні узагальнення.

Організація дослідження ґрунтувалась на застосуванні комплексу із трьох взаємодоповнюючих методик: Шкали тривоги при соціальній взаємодії Короткої шкали страху негативної оцінки (BFNE) Д. Уотсона, Р. Френда та М. Лірі для оцінки когнітивного компонента; фактора Q2 («Конформізм — Нонконформізм») з опитувальника 16PF Р. Кеттелла для вимірювання поведінкової схильності. У межах підготовчого етапу дослідження було здійснено самостійну адаптацію двох іншомовних опитувальників (SIAS і BFNE) до україномовного контексту із застосуванням процедури зворотного перекладу, що становить самостійний методичний результат роботи.

Психометрична перевірка використаного діагностичного інструментарію засвідчила достатньо високу надійність двох самостійно перекладених україномовних версій опитувальників: коефіцієнт α Кронбаха для BFNE склав 0,89, а для SIAS — 0,87, що відповідає високому рівню внутрішньої узгодженості та робить адаптовані шкали придатними для використання у подальших україномовних дослідженнях. Фактор Q2 продемонстрував помірний рівень внутрішньої узгодженості ($\alpha = 0,57$), що інтерпретувалось як прийнятний з огляду на коротко-формний характер цього інструменту.

Описовий і розподільчий аналіз показників за трьома методиками виявив низку важливих закономірностей у досліджуваній вибірці. Страх негативної оцінки представлений переважно середнім рівнем (70,0%

досліджуваних), у 30,0% учасників зафіксовано низький рівень, тоді як високого рівня за шкалою BFNE не виявив жоден учасник дослідження, що характеризує вибірку як благополучну за цим показником. Рівень соціальної тривожності у більшості випадків (76,7%) відповідав нормативному діапазону, а підвищений рівень виявлено у 23,3% досліджуваних. За фактором Q2 розподіл учасників виявився близьким до симетричного — 53,3% на полюсі конформізму та 46,7% на полюсі нонконформізму.

Кореляційний аналіз за коефіцієнтом К. Пірсона виявив три якісно різних типи зв'язків між досліджуваними змінними. Між показниками страху негативної оцінки та соціальної тривожності виявлено сильний позитивний зв'язок ($r = 0,65$, $p < 0,001$), що підтверджує концептуальну близькість когнітивного та емоційного компонентів соціально-тривожних переживань. Між показниками страху негативної оцінки та фактором конформізму встановлено помірний значущий зв'язок ($r = -0,41$, $p < 0,05$), який з огляду на біполярну структуру шкали Q2 змістовно означає прямий зв'язок між страхом негативної оцінки та схильністю до конформної поведінки. Натомість прямий зв'язок між соціальною тривожністю та фактором конформізму на досліджуваній вибірці не виявлено ($r = -0,008$, $p = 0,97$). Отриманий патерн результатів свідчить про те, що ключовим психологічним чинником схильності до конформізму у студентської молоді виступає саме когнітивна установка на очікування негативного оцінювання, а не загальне емоційне переживання тривоги у ситуаціях соціальної взаємодії.

На основі отриманих емпіричних даних було сформульовано теоретично обґрунтовані засади психологічної профілактики надмірної конформності у студентському середовищі. Запропоновано три ключові напрями психологічної роботи: когнітивна робота зі страхом негативної оцінки як центральною мішенню профілактичних інтервенцій; розвиток зрілої особистісної ідентичності та автономії як ширшого психологічного фундаменту автономного функціонування; формування навичок диференційованого використання конформних і автономних стратегій

соціальної поведінки залежно від ситуаційного контексту. Визначено основні організаційні форми реалізації зазначених напрямів у середовищі закладів вищої освіти, серед яких — робота психологічних служб, тренінгові групи, короткострокові цифрові інтервенції та інформаційно-просвітницька діяльність.

Висунута гіпотеза дослідження, що передбачала прямий кореляційний зв'язок зі схильністю до конформізму для обох компонентів соціально-тривожних переживань (емоційного та когнітивного), знайшла часткове підтвердження: припущення щодо страху негативної оцінки як когнітивної детермінанти конформної поведінки підтвердилось емпірично, тоді як припущення щодо соціальної тривожності як емоційної детермінанти на досліджуваній вибірці не отримало підтвердження. Це свідчить про диференційований характер внеску емоційного та когнітивного компонентів соціально-тривожних переживань у формування конформної поведінки студентів. Цей результат окреслює перспективні напрями подальших розвідок: розширення обсягу та гендерне збалансування вибірки, використання альтернативних інструментів вимірювання конформізму, операціоналізацію запропонованих засад профілактики у формі конкретних тренінгових програм та емпіричну перевірку їх ефективності на українських студентських вибірках.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню психологічних особливостей взаємозв'язку між соціальною тривожністю, страхом негативної оцінки та схильністю до конформізму у студентської молоді. У роботі поєднано теоретичний аналіз зазначених психологічних феноменів з емпіричним дослідженням, проведеним на вибірці студентів закладу вищої освіти. Результати, отримані на кожному з етапів дослідження, дозволяють сформулювати такі узагальнення відповідно до поставлених завдань.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що соціальна взаємодія є багатовимірним психологічним процесом, що охоплює поведінковий, когнітивний та емоційний рівні і набуває особливого значення в юнацькому та студентському віці. Цей віковий період характеризується підвищеною соціальною чутливістю, інтенсивним пошуком ідентичності та загостреною потребою у приналежності до соціальної групи, що робить молоду людину особливо вразливою до зовнішніх оцінок і групових норм. Стратегії соціальної поведінки, що формуються у цей період, виконують адаптивну, захисну та презентаційну функції, а їх вибір зумовлюється взаємодією індивідуально-психологічних та соціально-ситуативних чинників.

Конформізм як один з ключових феноменів соціально-психологічної адаптації не зводиться до безпринципної поступливості, а постає функціонально неоднорідним явищем. Розрізнення публічної поступливості та інтерналізації, нормативного та інформаційного впливу, конформізму та нонконформізму дозволяє розглядати цей феномен у його реальній складності. Конформна поведінка забезпечує соціальну інтеграцію та знижує ризик відкидання групою, проте за умов надмірної вираженості може свідчити про дефіцит особистісних ресурсів автономного функціонування.

Аналіз ролі соціальної тривожності та страху негативної оцінки у формуванні стратегій соціальної взаємодії показав, що ці феномени, попри їхню концептуальну близькість, не є тотожними. Соціальна тривожність є

складним структурованим переживанням, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти і виявляється у схильності до інтенсивного дискомфорту в ситуаціях можливого оцінювання. Страх негативної оцінки натомість є специфічним когнітивним ядром цього феномену — стійкою установкою на очікування критичного судження з боку інших, що систематично надає соціальним ситуаціям загрозливого забарвлення. Теоретичний аналіз дозволив сформулювати припущення про те, що як соціальна тривожність, так і страх негативної оцінки можуть виступати самостійними психологічними детермінантами конформної поведінки у ситуаціях соціального тиску, діючи відповідно на емоційному та когнітивному рівнях регуляції соціальної взаємодії.

Для емпіричної перевірки висунутої гіпотези було сформовано комплекс із трьох психодіагностичних методик: Шкали тривоги при соціальній взаємодії Нонконформізм») з багатофакторного особистісного опитувальника 16PF Р. Кеттелла. Оскільки дві з трьох методик не мали офіційно затвердженої україномовної версії, в межах роботи було здійснено самостійну адаптацію шкал SIAS та BFNE із застосуванням процедури зворотного перекладу та пілотажної перевірки. Розрахунок коефіцієнта внутрішньої узгодженості α Кронбаха підтвердив високу психометричну надійність перекладених версій використання в подальших україномовних психологічних дослідженнях. Фактор Q2 продемонстрував помірний рівень внутрішньої узгодженості ($\alpha = 0,57$), що береться до уваги при оцінці результатів і пов'язаний насамперед з коротко-формним характером цього інструменту. Емпіричне дослідження було проведено на вибірці з 30 студентів Університету митної справи та фінансів віком від 18 до 23 років.

Кількісний та кореляційний аналіз отриманих емпіричних даних дозволив виявити низку важливих закономірностей. Описовий аналіз показав, що страх

негативної оцінки у досліджуваній вибірці представлений переважно середнім рівнем (70,0% учасників за шкалою BFNE) з помітною часткою низького рівня (30,0%) і за відсутності осіб з високим рівнем, що в цілому характеризує вибірку як благополучну за цим конструктом. Соціальна тривожність у більшості випадків (76,7%) відповідала нормативному діапазону за шкалою SIAS, підвищений рівень виявлено у 23,3% досліджуваних. Розподіл учасників за фактором Q2 виявився близьким до симетричного — 53,3% на полюсі конформізму та 46,7% на полюсі нонконформізму. Кореляційний аналіз за коефіцієнтом К. Пірсона виявив три якісно різних типи зв'язків між досліджуваними змінними. Між показниками страху негативної оцінки та соціальної тривожності встановлено сильний позитивний зв'язок ($r = 0,65$, $p < 0,001$), що підтверджує концептуальну близькість когнітивного та емоційного компонентів соціально-тривожних переживань. Між показниками страху негативної оцінки та фактором конформізму виявлено помірний значущий зв'язок ($r = -0,41$, $p < 0,05$), який з огляду на біполярну структуру шкали Q2 змістовно означає прямий зв'язок між страхом негативної оцінки та схильністю до конформної поведінки. Натомість прямий зв'язок між соціальною тривожністю та фактором конформізму на досліджуваній вибірці не виявлено ($r = -0,008$, $p = 0,97$). Виявлений патерн кореляційних зв'язків свідчить про те, що ключовим психологічним чинником схильності до конформізму у студентської молоді виступає не загальна емоційна тривога у ситуаціях соціальної взаємодії, а саме когнітивна установка на очікування негативного оцінювання — страх негативної оцінки. Отриманий патерн кореляційних зв'язків свідчить про диференційований характер внеску емоційного та когнітивного компонентів соціально-тривожних переживань у формування конформної поведінки: у досліджуваній вибірці безпосередній зв'язок зі схильністю до конформізму виявляє саме когнітивний компонент — страх негативної оцінки. Сформульований висновок узгоджується з провідними когнітивно-поведінковими моделями соціальної тривожності — концепціями Д. Кларка і

А. Веллса, Р. Рапі і Р. Хеймберга, соціометричною теорією самооцінки М. Лірі та Р. Баумайстера, теорією самопрезентації Б. Шленкера і М. Лірі — і конкретизує їх на матеріалі української студентської молоді.

На основі отриманих емпіричних даних у роботі було сформульовано теоретично обґрунтовані засади психологічної профілактики надмірної конформності та формування навичок конструктивної соціальної взаємодії студентської молоді. Запропоновано три ключові напрями психологічної роботи зі студентами: когнітивна робота зі страхом негативної оцінки як центральною мішенню профілактичних інтервенцій; розвиток зрілої особистісної ідентичності та автономії як ширшого психологічного фундаменту автономного функціонування; формування навичок диференційованого використання конформних та автономних стратегій соціальної поведінки залежно від ситуаційного контексту. Окреслено основні організаційні форми реалізації зазначених напрямів — робота психологічних служб закладів вищої освіти, тренінгові групи, короткострокові цифрові інтервенції та інформаційно-просвітницька діяльність.

Висунута на початку дослідження гіпотеза, що передбачала наявність прямого кореляційного зв'язку зі схильністю до конформізму як для соціальної тривожності, так і для страху негативної оцінки — як для двох взаємодоповнюючих емоційного та когнітивного компонентів соціально-тривожних переживань, — знайшла часткове емпіричне підтвердження. Припущення щодо страху негативної оцінки як когнітивної детермінанти конформної поведінки підтвердилось: між показниками BFNE та фактором Q2 виявлено помірний значущий зв'язок ($r = -0,41$, $p < 0,05$), який з огляду на біполярну структуру шкали Q2 змістовно означає прямий зв'язок між страхом негативної оцінки та схильністю до конформізму. Натомість припущення щодо соціальної тривожності як емоційної детермінанти конформної поведінки на досліджуваній вибірці емпіричного підтвердження не отримало вихідну гіпотезу: у системі регуляції соціальної поведінки студентської

молоді функцію психологічної детермінанти конформізму на досліджуваній вибірці виконує саме когнітивний компонент — страх негативної оцінки, — тоді як емоційний компонент (соціальна тривожність як переживання у ситуаціях міжособистісної взаємодії) безпосереднього зв'язку зі схильністю до конформізму не виявляє.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про взаємозв'язок емоційно-когнітивних чинників (соціальної тривожності, страху негативної оцінки) із поведінковими стратегіями (конформізмом) у студентському віці, а також в емпіричному підтвердженні провідної ролі когнітивного компонента соціально-тривожних переживань у формуванні конформної поведінки на матеріалі української студентської вибірки. Практичне значення визначається трьома основними результатами роботи. По-перше, здійснений у межах дослідження самостійний переклад двох діагностичних шкал (BFNE і SIAS) з підтвердженою високою внутрішньою узгодженістю робить ці інструменти доступними для подальшого використання у вітчизняних психологічних дослідженнях. По-друге, отриманий змістовний результат щодо провідної ролі когнітивного компонента має конкретні наслідки для практики психологічного супроводу: робота психологічних служб закладів вищої освіти зі студентами, схильними до конформної поведінки, має фокусуватись передусім на корекції когнітивних установок щодо очікування негативного оцінювання, а не лише на зниженні загального рівня тривожності. По-третє, запропоновані у роботі засади психологічної профілактики надмірної конформності можуть слугувати теоретичною основою для розробки конкретних програм психологічного супроводу студентської молоді. Матеріали дослідження також можуть бути використані у викладанні дисциплін «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія юнацького віку».

Перспективи подальших досліджень окресленої проблематики пов'язані передусім з подоланням обмежень, виявлених у межах поточного дослідження. По-перше, доцільним є проведення аналогічного дослідження

на розширеній і збалансованій за гендерним складом вибірці, що дозволить більш надійно перевірити структуру виявлених зв'язків та оцінити можливі гендерні відмінності. По-друге, продуктивним напрямом є використання альтернативних інструментів вимірювання конформної поведінки — зокрема ситуативних і експериментальних методик, — що дозволять отримати більш диференційовану картину конформності як стратегії соціальної поведінки. По-третє, перспективним є вивчення опосередковуючої ролі інших когнітивних установок — самооцінки, локусу контролю, перфекціонізму — у формуванні стратегій соціальної взаємодії студентів. Окремим важливим напрямом є операціоналізація запропонованих у роботі засад психологічної профілактики надмірної конформності у формі конкретних тренінгових програм та емпірична перевірка їх ефективності на українських студентських вибірках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістовні ознаки. Наука і
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. 2-ге вид., випр. допов. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с. URL:
3. Орищин-Буждиган Л. С. Соціальна тривожність у кризовий період розвитку українського соціуму: порівняльний аспект. Габітус. 2023. Вип. 46.
4. Сидоренко Ж. В., Слободянюк О. С. Підвищена тривожність як ознака порушення психологічного здоров'я особистості в умовах пандемії COVID-19 (на прикладі студентської молоді). Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Психологія. 2022. № 4. С. 60–64. DOI:
6. Arnett J. J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist. 2000. Vol. 55, No. 5. P. 469–
7. Asch S. E. Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority. Psychological Monographs: General and Applied.
- Apputhurai P., Knowles S. R. Bivalent Fears of Evaluation in Social Anxiety: Evaluation of an Extended Psychoevolutionary Model. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education. 2024. Vol. 14, No. 11. P. 2906–
11. Bică A. Peer pressure: Conformity outweighs reciprocity in social

ty Theory and Assessment: Volume 2 — Personality Measurement and Testing / ed. by G. J. Boyle, G. Matthews, D. H. Saklofske. London : SAGE Publications, 2008. P. 135–159. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781849200479.n7>

16. Cialdini R. B., Goldstein N. J. Social influence: Compliance and conformity. Annual Review of Psychology. 2004. Vol. 55. P. 591–621. DOI:

17. Clark D. M., Wells A. A cognitive model of social phobia. Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment / ed. by R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope, F. R. Schneier. New York : Guilford Press, 1995. P. 69–93. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Chapter-18-A-Cognitive-Perspective-on-Social->

ormative and informational social influences upon individual judgment. The Journal of Abnormal and Social Psychology. 1955. Vol. 51, No. 3. P. 629–636.

21. Fenigstein A., Scheier M. F., Buss A. H. Public and private self-consciousness: Assessment and theory. Journal of Consulting and Clinical

URL: <https://library.hugonote.com/Data/pdf/Hogg.pdf>

29. Jetten J., Hornsey M. J. Deviance and Dissent in Groups. Annual Review

URL: <http://generalpsychiatry/society/psychology/1994> Vol. 50, No. 1. P. 8–19. DOI:

A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1983. Vol. 9, No. 3. P. 371–375. DOI:

, Baumeister R. F. The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology*. 2000. Vol. 32. P. 1–62. DOI:

H

W

URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275359>

Psychology / ed. by G. Lindzey, E. Aronson. 3rd ed. New York : Random House,

B

B

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

Q

40. Opozda-Suder S., Grygiel P., Karteczka-Świątek K. Conformity in High School. *Journal of Research in Personality*. 2011, No. 7. P. 805–822. DOI: <https://doi.org/10.1177/07342829231169845>

42. Peters L. Discriminant validity of the Social Phobia and Anxiety Inventory (SPAI), the Social Phobia Scale (SPS) and the Social Interaction Anxiety Scale (SIAS). *Behaviour Research and Therapy*. 2000. Vol. 38, No. 9. P. 943–950.

43. Rapee R. M., Heimberg R. G. A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*. 1997. Vol. 35, No. 8. P. 741–756.

44. Rapee R. M., Heimberg R. G. A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Journal of Mental Health*. 2009. Vol. 18, No. 3. P. 198–206. DOI:

45. Rapee R. M., Heimberg R. G. A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Journal of Mental Health*. 2009. Vol. 18, No. 3. P. 198–206. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1005152515264>

46. Schlenker B. R., Leary M. R. Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*. 1982. Vol. 92, No. 3. P. 641–

H

M

48. Stein M. B., Stein D. J. Social anxiety disorder. The Lancet. 2008. Vol.

3

Р

В

В

т

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

50. The items in the 16 preliminary IPIP scales measuring constructs similar to those in Cattell's 16 Personality Factor Questionnaire (16PF) [Электронный ресурс]. URL: <https://ipip.ori.org/new16PFKey.htm> (дата звернения:

51. Tsarpalis-Fragkoulidis A., van Eickels R. L., Zemp M. Please Don't Compliment Me! Fear of Positive Evaluation and Emotion Regulation — Increases aggression and self-defeating behavior while reducing intelligent thought and prosocial behavior. The Social Psychology of Inclusion and Exclusion / ed. by D. Abrams, M. A. Hogg, J. M. Marques. New York : Psychology Press, 2005. P. 27–46. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203496176-6>

53. Watson D., Friend R. Measurement of social-evaluative anxiety. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1969. Vol. 33, No. 4. P. 448–457. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0017179>
Psychology. 2010. Vol. 29, No. 1. P. 68–94. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0017179>

55. Willis R. H. Conformity, independence, and anticonformity. Human

ДОДАТКИ

Додаток А

Шкала тривоги при соціальній взаємодії (SIAS) Р. Маттіка та Дж.

Кларк

Інструкція для досліджуваного: Нижче наведено перелік тверджень, які описують різні ситуації соціальної взаємодії та супутні їм переживання. Будь ласка, оцініть, наскільки кожне з цих тверджень характерне для Вас. Для оцінки використовуйте 5-бальну шкалу:

- 0 — зовсім не характерно для мене
- 1 — трохи характерно для мене
- 2 — помірно характерно для мене
- 3 — дуже характерно для мене
- 4 — надзвичайно характерно для мене

У відповідях намагайтеся бути максимально щирими. Правильних чи неправильних відповідей не існує — нас цікавить лише Ваша особиста реакція на описані ситуації.

Текст опитувальника:

1. Я починаю нервувати, якщо мені доводиться розмовляти з кимось, хто має владу (вчителем, начальником тощо).
2. Мені важко встановлювати зоровий контакт.
3. Я нервую, коли доводиться розповідати про себе або про свої почуття.
4. Мені важко вільно спілкуватися з колегами на роботі.
5. Я легко налагоджую дружні стосунки з людьми свого віку.
6. Я нервую, коли зустрічаю знайомих на вулиці.
7. Мені некомфортно спілкуватися в соціальних ситуаціях.
8. Я відчуваю напругу, коли залишаюся наодинці з кимось.
9. Я легко знайомлюся з людьми на вечірках та в інших місцях.
10. Мені важко спілкуватися з іншими людьми.

11. Мені легко підібрати теми для розмов.
12. Я турбуюся про те, як поводитися, якщо опинюся в незручній ситуації.
13. Мені важко висловлювати незгоду з чужою думкою.
14. Мені важко розмовляти з привабливими людьми.
15. Я хвилююся, що не знатиму, що сказати, якщо зі мною почнуть розмову.
16. Я нервую, спілкуючись із людьми, яких погано знаю.
17. Під час розмови я відчуваю, що можу сказати щось незручне, за що мені буде соромно.
18. Перебуваючи в компанії, я хвилююся, що мене ігноруватимуть.
19. Я відчуваю напругу, коли спілкуюся в компанії.
20. Я не впевнений, чи варто вітатися з кимось, кого я ледь знаю.

Ключ обробки результатів:

Опитувальник містить 17 прямих та 3 зворотних пункти. Зворотними є твердження №5, 9, 11. Бали за зворотними пунктами інвертуються за такою формулою: $0 \rightarrow 4$, $1 \rightarrow 3$, $2 \rightarrow 2$, $3 \rightarrow 1$, $4 \rightarrow 0$. Підсумковий бал отримується шляхом сумування балів за всіма 20 пунктами з урахуванням інверсії зворотних пунктів. Можливий діапазон підсумкового балу — від 0 до 80.

Інтерпретація результатів:

- 0–36 балів — нормативний рівень соціальної тривожності;
- 37–80 балів — підвищений рівень соціальної тривожності.

Додаток Б

Коротка шкала страху негативної оцінки (BFNE) М. Лірі

Інструкція для досліджуваного: Нижче наведено перелік тверджень, які описують переживання, пов'язані зі ставленням до думки оточуючих. Будь ласка, оцініть, наскільки кожне з цих тверджень характерне для Вас. Для оцінки використовуйте 5-бальну шкалу:

- зовсім не характерно для мене
- трохи характерно для мене
- помірно характерно для мене
- дуже характерно для мене
- надзвичайно характерно для мене

Правильних чи неправильних відповідей не існує — нас цікавить лише Ваша особиста реакція на описані переживання.

Текст опитувальника:

1. Мене хвилює думка інших людей про мене, навіть якщо я знаю, що вона не має особливого значення.
2. Я хвилююсь, коли розумію, що про мене склали несприятливе враження.
3. Я дуже хвилююся через те, що оточуючі можуть помітити мої недоліки.
4. Я турбуюся про те, яке враження справляю на оточуючих.
5. Я боюся, що оточуючі можуть ставитися до мене з несхваленням.
6. Я боюся, що до мене можуть причепитися.
7. Мене турбує, яку думку про мене склали оточуючі.
8. Коли я з кимось розмовляю, я не перестаю думати про те, яке враження я справляю на свого співрозмовника.
9. Я завжди думаю про те, яке враження я справляю на інших людей.
10. Якщо я знаю, що хтось мене оцінює, я починаю хвилюватися.
11. Іноді мені здається, що я надто переймаюся тим, що про мене думають оточуючі.
12. Я часто хвилююся, що можу сказати чи зробити щось неправильно.

Ключ обробки результатів:

Усі 12 пунктів є прямими (зворотні пункти відсутні). Підсумковий бал отримується шляхом простого сумування балів за всіма 12 пунктами. Можливий діапазон підсумкового балу — від 12 до 60.

Інтерпретація результатів:

- 12–23 бали — низький рівень страху негативної оцінки;
- 24–46 балів — середній рівень страху негативної оцінки;
- 47–60 балів — високий рівень страху негативної оцінки.

Додаток В

**Фактор Q2 («Конформізм — Нонконформізм»)
з опитувальника 16PF Р. Кеттелла (форма С)**

Інструкція для досліджуваного: Нижче наведено перелік тверджень, кожне з яких має три варіанти відповіді. Будь ласка, оберіть той варіант, який найточніше відповідає Вашому сприйняттю себе. Намагайтеся не використовувати проміжний варіант відповіді (середній) надто часто — він призначений лише для тих випадків, коли Ви дійсно не можете обрати між першим і третім варіантами. Правильних чи неправильних відповідей не існує.

Текст опитувальника:

1. Коли я планую що-небудь, то переважно роблю це самостійно, без чийсь допомоги:
 - а) вірно
 - б) іноді
 - в) ні
2. Мені подобаються комунікабельні, компанійські люди:
 - а) так
 - б) не знаю
 - в) ні
3. Я б скоріше волів провести два літні місяці:
 - а) у селі з одним або двома товаришами

- б) важко сказати
 - с) очолити групу в туристичному таборі
4. Я уникаю суспільної роботи і пов'язаної з цим відповідальності:
- а) вірно
 - б) іноді
 - с) невірно
5. Я отримую велике задоволення, розповідаючи місцеві новини:
- а) так
 - б) іноді
 - с) ні
6. Я надаю перевагу іграм:
- а) де потрібно грати в команді або мати партнера
 - б) не знаю
 - с) де кожний грає за себе

Ключ обробки результатів:

Відповіді досліджуваного переводяться у бали за такою таблицею:

№ пункту	а)		

Підсумковий бал за фактором Q2 отримується шляхом сумування балів за всіма 6 пунктами. Можливий діапазон підсумкового балу — від 0 до 12.

Інтерпретація результатів:

- 0–5 балів — полюс «конформізм»: схильність орієнтуватись на групову думку, потреба у соціальному схваленні, залежність від соціального оточення при прийнятті рішень;

- 6–12 балів — полюс «нонконформізм» (самодостатність): здатність до автономного функціонування, орієнтація на власну думку, незалежність від групового тиску.